

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Anos Stankevič
V kurso baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Teisėjo (teismo) nušalinimas
The judge (court) challenge

Vadovas: doc. dr. Gintaras Goda

Recenzentas: doc. dr. Remigijus Merkevičius

Vilnius
2016

Turinys

Santrumpų sąrašas.....	2
Įžanga.....	3
1. Teisėjo (teismo) nešališkumas baudžiamajame procese	6
1.1. Teismo nešališkumo principo turinys ir reikšmė	6
1.2. Teismo nešališkumo ryšys su teismo nepriklausomumo principu	14
2. Teisėjo nušalinimo (nusišalinimo) institutas	23
2.1. Teisėjo (teismo) nušalinimo samprata ir reikšmė	23
2.2. Teisėjo (teismo) nušalinimo teisės ir nusišalinimo pareigos turinys.....	26
2.3. Teisėjo (teismo) nušalinimo pagrindai – teoriniai ir praktiniai aspektai.....	31
2.3.1. Šeimyniniai ar giminystės ryšiai su kitais proceso subjektais	32
2.3.2. Kito procesinio statuso turėjimas tame pačiame procese	34
2.3.3. Suinteresuotumas bylos baigtimi	37
2.3.4. Bet kokios kitos aplinkybės, dėl kurių kyla pagrįstų abejonių dėl teisėjo nešališkumo.....	37
2.3.5. Ikiteisminio tyrimo metu suėmimo ar kitų procesinių prievartos priemonių taikymo klausimų sprendimas bei skundų nagrinėjimas	45
2.3.6. Tos pačios bylos nagrinėjimas antrą kartą	50
3. Teismo nušalinimo procesas ir jo probleminiai aspektai.....	53
3.1. Bendrieji teismo nušalinimo proceso aspektai	53
3.2. Vienasmeniškai nagrinėjančio bylą teisėjo ir teisėjų kolegijos, ar jos narių nušalinimo tvarko ypatumai.....	56
3.3. Nušalinimo padariniai	61
Išvados	63
Šaltinių sąrašas.....	65
Santrauka.....	75
Summary	76

Santrumpų sąrašas

Lietuvos Respublikos Konstitucija – Konstitucija

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas – BPK

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas – CPK

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – Konstitucinis Teismas

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija - Konvencija

Europos Žmogaus Teisių Teismas - EŽTT

Ižanga

Temos aktualumas. Visuotinai yra pripažįstama, kad žmogaus teisės yra privalomos, nedalomos ir universalios, o vienas pagrindinių šiuolaikinių demokratinės valstybės bruožų yra teisminis asmens teisių ir laisvių užtikrinimas. Lietuvoje, kaip ir daugelyje demokratinėse valstybėse, žmogaus teisės sudaro vieną svarbiausių konstitucinės teisės institutų. Atsižvelgiant į tai, pagrindinės asmens teisių ir laisvių garantijos visų pirma yra įtvirtintos pagrindiniame ir aukščiausia teisinę galią turinčiame šalies akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1996 m. balandžio 18 d. nutarime pažymėjo, kad „Demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija“². Šią bei kitas, ne mažiau svarbias, garantijas įtvirtina ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai – Civilinio proceso kodeksas³ ir Baudžiamojo proceso kodeksas⁴, taip pat kiti kodeksai ir atskiri įstatymai.

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje, taip pat Baudžiamojo proceso kodekso 6 straipsnyje nustatyta, kad teisingumą vykdo teismas, o Konstitucijos 31 straipsnis garantuoja asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Šią konstitucinę teisę detalizuoja Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnis, kurio 5 dalyje įtvirtinta teisė į tai, kad bylą išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teisė į nešališką teismą ginama tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Teismų ir teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo principo svarba pabrėžiama ir jis įtvirtintas: 1948 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakte, 1985 m. Jungtinių Tautų patvirtintuose Pagrindiniuose teismo nepriklausomumo principuose, 1998 m. Europos teisėjų asociacijos teisėjų statuso chartijoje, 1999 m. Tarptautinės teisėjų asociacijos Visuotinėje teisėjų chartijoje, 2010 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių“.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmens teisės į tinkamą teismo procesą principas, be kita ko, reiškia, jog

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais), *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 36-915.

³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

teismas privalo besąlygiškai laikytis konstitucinių principų ir juos įtvirtinančių įstatymų reikalavimų dėl baudžiamojo proceso šalių lygybės įstatymui ir teismui, būti nešališkas ir nepriklausomas. Tai – svarbiausios prielaidos, kad teisme būtų išsamiai ir nešališkai išstirtos bylos aplinkybės ir nustatyta tiesa bei teisingai pritaikyti baudžiamieji įstatymai⁵ Teisėjo nešališkumas yra vienas iš esminių žmogaus teisių ir laisvių sąlygų, kuri lemia proceso dalyvių ir visuomenės pasitikėjimą teismu. Konstitucijoje įtvirtinta garantija, kad visi asmenys turi teisę, kad jų ginčai bus sprendžiami nešališko teismo, suponuoja tai, kad turi būti tam tikras šios teisės įgyvendinimo bei užtikrinimo mechanizmas. Teisėjo (teismo) nušalinimo institutas – tai viena pagrindinių teisinių priemonių šiai konstitucinei teisei įgyvendinti.

Darbo tikslas. Šio darbo pagrindinis tikslas yra teismo nušalinimo sampratos, paskirties, taikymo galimybių išanalizavimas. Taip pat būtina atskleisti, kokie yra šio baudžiamojo proceso instituto pagrindiniai probleminiai aspektai, kas juos nulemia ir kokius sukelia padarinius.

Darbo uždaviniai. Šio darbo tikslui pasiekti yra keliami tokie uždaviniai:

1. atskleisti teisėjų nešališkumo principo turinį ir reikšmę.
2. išanalizuoti teismo nušalinimo instituto veikimą Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese.
3. išnagrinėti pagrindines teisėjo nušalinimo procesą reglamentuojančių teisės normų problemas.

Darbo objektas. Darbe bus aptartas nušalinimo institutas pagrindinį dėmesį skiriant teisėjo (teismo) nušalinimui.

Darbo dalykas. Teisėjo nešališkumo principo, teisėjo (teismo) nušalinimo ir nusišalinimo pagrindų bei teismo nušalinimo procesą reglamentuojančių teisės normų analizė. Taip pat nacionalinių ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų apžvalga.

Tyrimo metodai. Siekiant nustatyti tikslų, šiame darbe bus naudojami tokie metodai:

1. *lyginamasis metodas* taikomas nagrinėjat baudžiamojo proceso teisės doktrinos atstovų pozicijas dėl nešališkumo principo užtikrinimo klausimo. Šis metodas taip plačiai taikomas lyginant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias teisėjo nušalinimo procesą.
2. *analizės metodas* taikomas analizuojant nacionalinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423 ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

3. *sisteminės analizės metodo* pagalba yra nagrinėjami atskiri teisėjo (teismo) nušalinimo pagrindai.
4. *dokumentų analizės metodas* yra naudojamas analizuojant teisės aktus ir teismo posėdžio protokolus.
5. *alternatyvų metodas* taikomas siekiant nustatyti atskirų teisės šakų teismo nušalinimo proceso reglamentavimo pagrįstumą ir efektyvumą.
6. *pokalbio metodo pagalba* išaiškinamos tiek objektyvios, tiek subjektyvios teisėjų nuomonės dėl teismo nušalinimo proceso nustatytos tvarkos.

Darbo originalumas. Atsižvelgiant į tai, kad naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas galioja ilgiau nei 10 metų, pastebėtina, kad nuo jo įsigaliojimo, nušalinimo institutą reglamentuojančios teisės normos nebuvo nei keistos, nei pildytos. Tai sudaro pagrindą manyti, kad šis teisėjo (teismo) nušalinimo institutas arba neturi jokių taikymo spragų, arba atvirkščiai, suponuoja nuomonę, kad šiam institutui nesuteikiama pakankamai reikiamo dėmesio.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo pagrindą sudaro Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktų, nacionalinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos analizė. Taip pat remiamasi baudžiamojo proceso teisės ir kitų teisės šakų specialistų mokslo darbais.

1. Teisėjo (teismo) nešališkumas baudžiamajame procese

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Ji pakartojama Lietuvos Respublikos teismų įstatymo⁶ 1 straipsnio 1 dalyje, o ją konkretizuoja BPK 6 straipsnis. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad „teisingumo vykdymas yra teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą ir jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos“⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisminės valdžios vaidmuo užtikrinant žmogaus teisių ir laisvių apsaugą bei gynybą yra labai svarbus – „tik efektyvi teisminė valdžia gali būti laikoma žmogaus teisių ir laisvių apsaugos garantu, bet kada pasiruošusiu apginti pažeistas žmogaus teises ir laisves“⁸. Todėl norint tinkamai išanalizuoti teisėjo nešališkumo principo turinį ir reikšmę, būtina atkreipti dėmesį tiek į šio principo esmę, tiek į kitus svarbius veiksnius, kurie įtakoja teisėjo nešališkumą baudžiamajame procese, t.y. teisėjo įgaliojimų ribas, bei nešališkumo principo ryšį su kitais baudžiamojo proceso principais.

1.1. Teismo nešališkumo principo turinys ir reikšmė

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose konstatuojama, kad teisingumas yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų⁹. Tai susiję su Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, jog „pagrindinis požymis, apibūdinantis teismą, - teisingumo vykdymas, t.y. pareiga spręsti klausimus neperžengiant savo kompetencijos ribų, remiantis įstatymu ir pagal nustatytą procesą“¹⁰. A.Vaišvila pateikia sudėtingesnę šio požymio apibrėžimą. Autoriaus nuomone teisingumo vykdymas tai „konkreto asmens subjektinių teisių susiaurinimas tokiu mastu, koku tų teisių turėtojas atsisakė vykdyti pareigas, kurių vykdymą įstatymai laiko būtinu siekiant legalizuoti to asmens teises visuomenėje“¹¹. Tuo tarpu „formalia teisine prasme teisingumo vykdymas

⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios* 1994, Nr. 46-851, 2006, Nr. 60-2121.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

⁸ JARAŠIŪNAS, E., *et al.* *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p.146.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 105-3318.

¹⁰ KŪRIS, P. Lietuva ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. *Justitia*, 1996, 3(3), p.5.

¹¹ VAIŠVILA A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 132.

reiškia teisinių konfliktų sprendimą teismuose ir atitinkamų teisinių sprendimų priėmimą¹². Kad ir kaip apibūdintume teisingumo vykdymą, vis dėlto daroma išvada, kad tai yra išimtinė teismo kompetencija. Konstitucijos 30 straipsnis aiškiai nurodo, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, o Konstitucinis Teismas savo nutarimuose tik patvirtina šios teisės svarbą, sakydamas, kad „teisės kreiptis į teismą negalima riboti ar paneigti, - asmeniui turi būti garantuojama teisė turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą; šią teisę turi kiekvienas asmuo“¹³. Tinkamas teisingumo vykdymas taip pat lemia įtariamojo, kaltinamojo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą svarbą. Teisingo bylų išnagrinėjimo sąlyga yra proceso subjektų funkcijų atskirimas, bylų nagrinėjančio teismo nepriklausomumo ir nešališkumo užtikrinimas. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ir tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų“¹⁴.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹⁵ 6 straipsnyje suteikta teisė bylą nagrinėti nepriklausomame, nešališkame ir įstatymų įsteigtame teisme, reiškia teisę į teismą, kuris susideda iš trijų elementų:

1. Teismas turi būti įsteigtas įstatymu ir atitikti nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimus;
2. Teismas privalo turėti gana plačią jurisdikciją, kad galėtų spręsti jam perduotus ginčus civilinėse ir kaltinimus baudžiamosiose bylose;
3. Teisė į teismą turi būti numatyta įstatyme¹⁶.

Analizuojant šiuos tris pagrindinius elementus, matyti, kad Baudžiamojo proceso kodekso projekto rengimo darbo grupė, siekdama išvengti bet kokių nesusipratimų dėl Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymo Lietuvos baudžiamajame procese, nutarė aktualiausias baudžiamojo proceso požiūriu Konvencijos nuostatas perkelti (perrašyti) į Baudžiamojo proceso kodeksą – taip galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse atsirado 44 straipsnis, kurio turinys iš esmės sutampa su

¹² KŪRIS, E. *Lietuvos Teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 27.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 57-2552.

¹⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

¹⁶ KŪRIS, P. Lietuva ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. *Justitia*, 1996, 3(3), p. 5.

Konvencijos 5, 6 ir 8 straipsniuose įtvirtintų reikšmingų baudžiamajam procesui nuostatų turiniu¹⁷.

Bendrajai prasme „baudžiamojo proceso principai – tai proceso eigą generuojantys veiksniai, nuo kurių priklauso paties teisinio proceso kokybė ir apimtis, procesą įgyvendinančių ir procese dalyvaujančių teisės subjektų elgesys, o galiausiai ir teisinio sprendimo baudžiamojoje byloje priėmimas“¹⁸. Vadovaujantis principais baudžiamajame procese siekiama vienintelio ir kryptingo tikslo – nustatyti byloje tiesą ir priimti teisingą sprendimą. Danutės Jočienės teigia, kad „visi minėtieji principai, keliami teismui, dažnai yra tarpusavyje susiję ir gali būti nagrinėjami kartu. Pavyzdžiui, reikalavimas, kad teismas būtų įsteigtas įstatymu yra viena teismo nepriklausomumo garantijų, o teismo nepriklausomumas susijęs su nešališkumo objektyvumu“¹⁹. Panašią nuomonę išsako A.Barak, sakydamas, kad „teisingumas reiškia nešališkumą“²⁰. Teismo nešališkumo principo svarbai ir įtakai teismo nušalinimo institutui apibrėžti būtina išsamiai išanalizuoti jo sąvoką ir turinį.

EŽTT byloje *Piersack prieš Belgiją* pirmą kartą suformulavo nešališkumo principo reikšmę, nurodydamas, kad nešališkumas reiškia išankstinės nuomonės apie bylą iki bylos nagrinėjimo (tendencingumo) nebuvimą.²¹ Baudžiamajame procese teismo nešališkumo principas pirmiausia suvokiamas kaip suinteresuotų bylos baigtimi proceso dalyvių garantija į tai, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta teismo, neturintio ir neišreiškiančio jokio išankstinio nusistatymo proceso dalyvių atžvilgiu. R.Merkevičius formuluoja teismo nešališkumo sąvoką sakydamas, kad „tai tokia teismo (teisėjo) savybė, kuri lemia, ar realiai ir veiksmingai bus apsaugota ir apginta pažeista žmogaus laisvė ir visa visuomenė pasitikės ir gerbs teismą kaip instituciją, baudžiamąjį procesą kaip neišvengiamą ir teisingą baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo tvarką, o galutinį teismo sprendimą priims kaip teisingumo išraišką“²². Taip pat teismo nešališkumas gali būti aiškinamas „kaip būseną, kai išlaikoma pusiausvyra tarp bylos šalių, kitaip tariant jų neutralumas, o pats teisėjas nesiekia palaikyti nė vienos iš bylos šalių“²³.

¹⁷ GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas. *Teisė*, 2011, t.78, p.72.

¹⁸ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.11.

¹⁹ JOČIENĖ, D. Teismų nešališkumo ir nepriklausomumo garantijos Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Teisėjų socialinės garantijos tarptautinių dokumentų požiūriu. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*: antrasis atnaujintas ir papildytas leidimas. „s.l“: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 409.

²⁰ BARAK, A. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. *Justitia*, 2005, 3(57), p. 24.

²¹ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p.385.

²² MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 83.

²³ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 385.

EŽTT, nagrinėdamas bylas dėl Konvencijos 6 straipsnio, įtvirtinančio asmens teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, pažeidimų baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose, skiria objektyvius ir subjektyvius teismo nešališkumo aspektus. Pavyzdžiui byloje *Pullar prieš Didžiąją Britaniją*²⁴ EŽTT atkreipė dėmesį, kad pirmiausia teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t.y. joks teismo narys negali turėti išankstinio nusiteikimo ar tendencingumo. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, kol neįrodoma priešingai. Antra, teismas turi būti ir objektyviai nešališkas. Šiuo aspektu teismas yra nešališkas, jeigu jis suteikia pakankamai garantijų, kad būtų pašalintos bet kokios pagrįstos abejonės jo nešališkumu. Apie šį Konvencijos 6 straipsnyje 1 dalyje įtvirtintą bešališkumo reikalavimą EŽTT priminė daugelyje kitų bylų²⁵.

Labai aiškus objektyvaus ir subjektyvaus teismo sąvokas yra pateikęs S.Trechselis, nurodydamas, kad subjektyvus nešališkumas yra kategorija, vertinama iš bylos šalies perspektyvos, t.y. ar teisėjas atrodo nešališkas kaltinamojo ar atsakovo akimis. Objektyvus nešališkumas vertinamas paprasto žmogaus akimis, t.y. ar teisėjas objektyviai gali būti laikomas nešališku²⁶. Apibrėžiant plačiau, teismo pareiga būti objektyviai nešališkam reiškia, kad bet kuriame proceso etape teismas turi užtikrinti, jog su proceso šalimis būtų elgiamasi lygiai ir sąžiningai, nei vienai iš jų nesuteikiant papildomų garantijų ar privilegijų. Taip pat objektyvusis nešališkumo turinio elementas įpareigoja teismą „patį procesą organizuoti, atskirus procesinius veiksmus atlikti, proceso dalyvius išklausyti, procesinius sprendimus motyvuoti ar, paprasčiau tariant, elgtis taip, kad būtų pašalintos bet kokios objektyviai pagrįstos abejonės teismo nešališkumu ir sukurtos prielaidos pasitikėti teismu kaip institucija, teismo procesu ir galutiniu sprendimu šiame procese“²⁷.

Byloje *Fey prieš Austriją* EŽTT nurodė, jog, nagrinėjant objektyvųjį teismo nešališkumo elementą, turi būti nustatyta, ar nepaisant teisėjo asmeninio elgesio yra realių

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. birželio 10 d. sprendimas *Pullar prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 22399/93 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57995>>.

²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 1 d. sprendimas *Indra prieš Slovakiją* byloje, Nr. 46845/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68114>>; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42095/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58855>>.

²⁶ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 386.

²⁷ MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 95.

faktų, kažkokių išorinių aplinkybių, kurios gali versti abejoti teisėjo nešališkumu²⁸. Vienas iš būdų objektyviajam teismo nešališkumui užtikrinti yra įstatymų sureglamentuota bylų paskirstymo tvarka. Europos Taryba vienoje savo rekomendacijų nurodo, kad bylų paskirstymas neturi priklausyti nuo kurios nors bylos šalies arba kurio nors asmens, suinteresuoto jos baigtimi, norų. Ji rekomenduoja, kad bylos galėtų būti paskirstomos, pavyzdžiui, burtų kelių arba taikant automatinį skirstymą pagal abėcėlę ar kitą panašią sistemą²⁹. Akivaizdu, kad Lietuvos teismuose atsižvelgiama į minėtas rekomendacijas, kadangi Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių apraše³⁰ aiškiai yra reglamentuotas kompiuterinės programos naudojimas, kuris automatizuotos atrankos būdu, laikantis nešališkumo, skaidrumo, nepriklausomumo ir bylų nagrinėjimo operatyvumo principų, naudojantis Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) Bylų skirstymo modulių parenka ir (ar) pakeičia teisėją (kai byla nagrinėjama vienasmeniškai), teisėją pranešėją (kai byla nagrinėjama kolegialiai) ir teisėjų kolegijos narius, tam užtikrinant atsitiktinį skyrimą iš ne mažiau kaip dviejų teisėjų. Toks bylų skirstymo ir teisėjų kolegijų sudarymo būdas užtikrina, jog bylų skirstymui įtakos negalės turėti nei proceso šalis, nei kiti suinteresuoti bylos baigtimi asmenys. Visais atvejais galima patikrinti ar bylos skyrimui neturėjo įtakos pašaliniai veiksniai, kadangi patvirtinus bylos paskyrimą teisėjui ar teisėjų kolegijai, Modulis išsaugo šiuos duomenis suformuodamas teisėjo ar teisėjų kolegijos paskyrimo dokumentą – teisėjo skyrimo protokolą arba teisėjų kolegijos skyrimo protokolą, kuriame nurodomi bylos duomenys, pritaikyti koeficientai, kita reikšminga informacija, bylos paskyrimo teisėjui, pranešėjui ir (ar) teisėjų kolegijai duomenys, taip pat išsami teisėjo paskyrimo ar pakeitimo procedūros išklotinė, kurioje nurodomi visi konkrečios bylos skyrimo metu nustatyti ir įvertinti kriterijai nurodyti naudojantis Modulio funkcijomis arba požymiais³¹. Teisėjo arba teisėjų kolegijos skyrimo ir teisėjo arba teisėjų kolegijos skyrimo panaikinimo protokolai skelbiami viešai Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainėje ne vėliau kaip kitą dieną po suformuoto protokolo patvirtinimo Modulyje³².

Siekiant aiškiau suprasti teisėjo nešališkumo principo sampratą ir turinį baudžiamajame procese būtina atsižvelgti Konstitucinio Teismo doktriną. Atkreiptinas

²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1993 m. vasario 24 d. sprendimas *Fey prieš Austriją* byloje, Nr. 14396/88 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57808>>.

²⁹ JURKA, R.; MELNICENKO, S.; RANDAKEVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamajame procese*. Vilnius: Eurigmas, 2006, p.105.

³⁰ Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašas. Patvirtinta Teisėjų tarybos 2015 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 13P-123-(7.1.2).

³¹ Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo 25 punktas.

³² Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo 28 punktas.

dėmesys, kad „vartodamas nešališkumo sąvoką, Konstitucinis Teismas dažnai pabrėžia vis kitus aspektus, pavyzdžiui, asmens, manančio, kad jo teisės ir laisvės yra pažeidžiamos, teisę į nešališką teismą ar nešališką ginčo arbitražą, ar net šios teisės absoliutumą, absoliutų pobūdį, paties teismo ir teisėjo nešališkumą, reikalavimą, kad ikiteisminio tyrimo medžiaga būtų surinkta nešališkai, teismo nešališkumą kaip būtina teisingo bylos išnagrinėjimo ir pasitikėjimo teismu sąlygą, reikalavimą nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos ar nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes ir kt.”³³. Konstitucinis Teismas 2001 m. vasario 12 d. nutarime nurodė, kad asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Taip pat Konstitucinis teismas šiame nutarime pažymėjo, kad teisėjo ir teismų nešališkumas užtikrinamas nustatant draudimus ir apribojimus teisėjams nagrinėti bylas, jeigu yra aplinkybės, keliančios abejonių dėl teisėjo nešališkumo³⁴. Manytina, kad šiuo atveju būtina išnagrinėti teismo (teisėjo) nešališkumą įtakojančius veiksniai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai yra susiję su jo vykdoma veikla ir turimais įgaliojimais baudžiamajame procese.

Š.L.Monteskjė teisėjo nešališkumą apibrėžė sakydamas, kad „teismo byloms vesti reikia šaltakraujiškų veikėjų, kuriems šie reikalai būtų tam tikra prasme bereikšmiai”³⁵. Iš to seka, kad teisėjas, nagrinėdamas bylą, privalo visiškai atsiriboti nuo proceso šalių, nekreipiant dėmesio į aplinką, emocijas. Teismo įgaliojimus baudžiamajame procese lemia daug veiksnių, tačiau pagrindinis jų yra būtinybė apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus.

Konstitucinio teismo nuomone teismas baudžiamajame procese turi būti „ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus”³⁶.

³³ MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.65.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.

³⁵ MONTESQUIEU, CH. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius, Mintis, 2004, p.84.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

Pripažintina, kad teisėjas savo pareigas atlikti, bei elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažeimtų teisėjo vardo. Todėl šiuo atveju svarbios teismo (teisėjo) konstitucinės ir kitos įstatyminės nepriklausomumo garantijos bei teisėjų etikos taisyklės, kurios yra pagrindas, kad žmonės tikėtų teismo, kaip teisinių ginčų arbitro, nešališkumu ir objektyvumu. Tokia nuostata yra įtvirtinta Teismų įstatymo 43 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad teisėjas privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų įstatymų, vykdyti Teisėjų etikos taisyklių reikalavimus. Minėtos taisyklės yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse³⁷, kurio tikslas – apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas, vykdydamas teisės aktuose nustatytas funkcijas ir laisvu nuo tiesioginių funkcijų vykdymo metu; įtvirtinti, kad teisingumas ir kitos bendrai priimtoms žmogiškosios vertybės teismų veikloje turi prioritetą; didinti visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisėjais, kelti jų autoritetą.

Kaip jau minėta, vienas pagrindinių teisėjo elgesio principų yra teisingumas ir nešališkumas, kuriais vadovaujantis teisėjas privalo laikytis Teisėjų etikos kodekso 8 straipsnyje išvardytų taisyklių, kurios numato, kad teisėjas privalo savo kalba, veiksmais, priimamais sprendimais nediskriminuoti atskirų asmenų ar visuomenės grupių dėl lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, rasės, religijos ar įsitikinimų, odos spalvos, tautybės ar etninės priklausomybės, šeimyninės padėties ir imtis teisėtų priemonių pastebėtai diskriminacijai pašalinti; neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo priimant sprendimus ir nereikšti išankstinės nuomonės nagrinėjamos bylos klausimais; nedemonstruoti savo simpatijų ar antipatijų ir išskirtinio dėmesio atskiriems asmenims ar jų grupėms, bylose dalyvaujantiems asmenims; nagrinėjant bylas nepasiduoti valdžios ar valdymo institucijų, pareigūnų, žiniasklaidos priemonių, visuomenės bei atskirų asmenų įtakai; konfliktinėse situacijose elgtis nešališkai, ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo; nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, jeigu yra interesų konfliktas arba turima informacijos, jog privataus pobūdžio aplinkybės gali pakenkti bylos nagrinėjimui; nekonsultuoti asmenų teisiniais klausimais įstatymų nenumatytais atvejais; vengti viešų pasisakymų leidžiančių nuspėti nagrinėjamos bylos baigtį, taip pat nesvarstyti nagrinėjamos bylos su proceso dalyviais ne teismo proceso metu; neatstovauti teisme, išskyrus atstovavimo pagal įstatymą atvejus, pranešti teismo pirmininkui, jei teisėjo ar jo šeimos narių, giminaičių byla teisinga tam teismui, kuriame teisėjas dirba, kad pastarasis spręstų klausimą dėl bylos perdavimo kitam teismui, o jei byla nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiam Teismui, Lietuvos vyriausiam administraciniam teismui ar Lietuvos apeliaciniam teismui, kad

³⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtinta Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8.

būtų užtikrintas nešališkumas; nereikšti asmeninės nuomonės nagrinėjamos konkrečiose bylose bendraujant su visuomene ir žiniasklaida. Bent vienos šios taisyklės nesilaikymas tiesiogiai įtakos teisėjo nešališkumą baudžiamajame procese.

Konsultacinės Europos teisėjų taryba, nurodydama kaip turėtų atrodyti nešališkų teisėjų elgesys, pažymi, jog teisėjai turėtų garantuoti, kad savo pareigas jie vykdo kompetentingai³⁸. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje teisininko profesijai yra keliami dideli reikalavimai, nes užtikrinti tokias fundamentalias teises vertybes kaip teisės viešpatavimas, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisinis saugumas ir teisinis tikrumas, teisė į teisingą teismą, teisinė pagalba ir kt., įmanoma tik tokioje teisinėje sistemoje, kurioje teisininkai turi būtiną profesinę kompetenciją“³⁹. Taip pat reikia pabrėžti jog teisėjai privalo būti nepriekaištingos reputacijos⁴⁰, bei „turėti gyvenimo patirties ir intuityviai suprasti visuomenės nuostatą, kas teisinga, o kas ne“⁴¹. V.Valančius teigia, kad „teisėjai – visuomenės dalis, kuriai yra suteikta išimtinė teisė vykdyti teisingumą, [...] Jie savo elgesiu, darbu, savo pažiūromis, žiniomis gali pakreipti visuomenės sąmonę tam tikrų vertybių linkme. Teisėjo etika – visuomenės pasitikėjimą teismais lemiantis veiksnys“⁴². Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą. Akivaizdu, jog teisėjams keliami ypatingi tiek profesiniai, tiek etiniai reikalavimai.

Išanalizavus teisės doktrinoje bei Konstitucinio Teismo nutarimuose nešališkumo principo sąvokas, apibendrintai galima nurodyti, kad nešališkumo principas yra konstitucinis principas. Juo būtina vadovautis visame baudžiamajame procese, nepriklausomai nuo proceso stadijos. Kaip jau buvo minėta, šis principas yra viena iš sąlygų siekiant užtikrinti teisingą procesą, garantuoti asmens pasitikėjimą valstybės institucijomis, kurios turi pareigą greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai

³⁸ Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 3 (2002) dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių. [interaktyvus, žiūrėta 2016-03-21] Prieiga per internetą <http://old.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/CCJE_N3.pdf>.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 23-852.

⁴⁰ Pagal Teismų įstatymo 52 straipsnį asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas teisėju, jeigu jis:

- 1) įsiteisėjęsiu teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikalstamą veiką;
- 2) atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, antstolio, policijos ar vidaus reikalų sistemos darbuotojo pareigų arba iš valstybės tarnybos už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai;
- 3) piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;
- 4) neatitinka kitų Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų.

⁴¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.150.

⁴² VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9); p.63.

nubaustas. Nešališkumo principas reiškia, kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai. „Tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti baudžiamąją bylą. Teismas yra savarankiškas per visą baudžiamąjį procesą nagrinėdamas baudžiamąją bylą“⁴³. Kiekvienu atveju baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme turi vykti griežtai laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, o priimant sprendimus baudžiamojo proceso metu įtakos negali turėti jokie pašaliniai veiksniai. Procesą vykdančiam subjektui negali turėti suinteresuotumo bylos baigtimi, o taip pat negali sudaryti prielaidų suabejoti jų veiklos objektyvumu. Būtina pažymėti, kad „teisėjas atsako už tai, kad jo priimtas sprendimas būtų nešališkas ir teisingas.“⁴⁴

1.2. Teismo nešališkumo ryšys su teismo nepriklausomumo principu

Kalbant apie teismų nešališkumo principą, reikia pažymėti, jog dažnai šalia šios sąvokos yra minima kita – teismų nepriklausomumo sąvoka. Paprastai teismo nešališkumo ir nepriklausomumo definicijos eina lygia greta. BPK 44 straipsnyje šalia nešališko minimas ir nepriklausomas teismas. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Teismų įstatymo 5 straipsnis taip pat atkartoja šiuos du principus viename straipsnyje, nurodydamas, kad asmuo turi teisę, kad jo byla būtų teisingai išnagrinėta pagal įstatymus sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

P. Kūris teigia, jog „reikalavimas, kad teismas būtų nešališkas, susipina su nepriklausomumo reikalavimu“⁴⁵. Teismo nepriklausomumą ir nešališkumą EŽTT mano esant glaudžiai susijusiomis, vienam tikslui pasiekti skirtomis – sąžiningą procesą garantuojančiomis teisinėmis kategorijomis, todėl įprastai jas analizuoja ir vertina kartu⁴⁶. Dar daugiau – nepriklausomumas yra nešališkumo sąlyga. Tokį požiūrį išreiškia ir A. Abramavičius teigdamas, kad „teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga“⁴⁷. Visuotinė teisėjo chartija skelbia, kad „teisėjo

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

⁴⁴ JURKA, R. Teisė į teisingą teismą. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 40.

⁴⁵ KŪRIS, P. Lietuva ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. *Justitia*, 1996, 3(3), p. 5.

⁴⁶ MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.69.

⁴⁷ ABRAMAVIČIUS, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 3(117), p.33.

nepriklausomumas yra būtina sąlyga, kad teisingumas būtų vykdomas nešališkai, vadovaujantis įstatymu. Tai yra nedaloma⁴⁸. Tuo tarpu R. Merkevičiaus nuomone konstitucinėje jurisprudencijoje yra suformuluota pakankamai plati ir nuosekli teisėjo (teismų) nepriklausomumo konstitucinė doktrina ir teisėjo ir teismų nepriklausomumo bei ši nepriklausomumą užtikrinančių garantijų apsaugos konstitucinė doktrina, o teismo nešališkumo klausimas aptariamas tarsi prabėgomis⁴⁹.

Teismų ir teisėjų nepriklausomumo, kaip ir nešališkumo principas Lietuvos teisės doktrinoje suprantamas dvejopai:

1. kaip vidinis asmeninis teisėjo nepriklausomumas (dar vadinamas procesiniu nepriklausomumu), kai teisėjui būtina sudaryti atitinkamas darbo sąlygas, užtikrinančias, kad bylos bus sprendžiamos be jokios išorinės įtakos (bylos šalių, jų atstovų, teismo pirmininko ar kitų kolegų, politinių partijų, verslo arba kitokių grupuočių ar išorinių jėgų), o tik vadovaujantis teise ir teisine sąmone;

2. teisėjų ir teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas (dar vadinamas instituciniu, funkcinu, išoriniu teismų nepriklausomumu), kuris reiškia, kad teismas vykdo teisingumą vadovaudamasis tik teise ir savo teisine sąmone, o bet koks įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios kišimasis į teismų veiklą, susijusią su teisingumo vykdymu, reiškia šio principo pažeidimą. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad „Valstybės valdžios ir valdymo institucijoms ne tik draudžiama daryti įtaką teisėjui ir teismams – joms taip pat tenka pareiga užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą“⁵⁰.

Teisės doktrinoje vidinis teisėjo nepriklausomumas pagrįstai siejamas ne tik su gebėjimu atsiriboti nuo kitų asmenų įtakos, bet ir su nagrinėjančio bylą teisėjo gebėjimu atsiriboti nuo savo paties subjektyvių pažiūrų, asmeninių nuotaikų, įsitikinimų ir išankstinių nuostatų, todėl galima sutikti, kad „nepriklausomumo aspektas reiškia ir teisėjo nešališkumą, t.y. situaciją, kai teisėjas, priimdamas sprendimą, nebuvo nei objektyviai, nei subjektyviai veikiamas pašalinių veiksnių. Vadinasi, nepriklausomas ir nešališkas yra tik teisėjas, kuris nėra iš anksto nusistatęs dėl bylos baigties ar ja asmeniškai suinteresuotas“⁵¹. Taip pat su vidiniu teisėjo nepriklausomumu siejama

⁴⁸ Visuotinė teisėjo chartija. Priimta Tarptautinės teisėjų asociacijos Centrinės Tarybos 1999 m. lapkričio 17 dieną Taipe (Taivanas) vykusiame susitikime [interaktyvus, žiūrėta 2016-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/p280/655.html>>.

⁴⁹ MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 65.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

⁵¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.155-156.

atskiros nuomonės pareiškimo byloje galimybė. Ši teisė užtikrina teisėjo priimamo sprendimo savarankiškumą ir nepriklausomumą nuo kitų kolegijos narių nuomonės. Analizuojant nepriklausomumo principo elementus galima sutikti su daugelio autorių nuomone, kad „išorinis teisėjo nepriklausomumas iš dalies veikia ir vidinį teisėjo nepriklausomumą, nes teisėjas gali būti iš tikrųjų nepriklausomas tik tada, jeigu įstatymai suteikia pakankamai garantijų apsaugoti jį nuo išorinio poveikio“⁵².

Teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo sąsają nurodo Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, kuriame teigia, kad teisėjų ir teismų nepriklausomumas yra suprantamas ir kaip jų nešališkumas, kuris užtikrinamas Konstitucijoje įtvirtinant teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (institucinis nepriklausomumas), teisėjų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjų asmens neliečiamybę, imunitetus, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumą, teisėjų socialines (materialines) garantijas, taip pat nustatant draudimą valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą⁵³. Šiame nutarime Konstitucinis teismas detaliam nurodo visus privalomus teismo nepriklausomumo turinio elementus.

Teismo nepriklausomumo svarbą pabrėžė Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja, 1985 m. gruodžio 13 d. patvirtinusi „Pagrindinius teisėjų nepriklausomumo principus“. Europos Tarybos Ministrų komitetas, atsiliepdamas į šį dokumentą, 2010 m. priėmė Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių“. Joje yra įtvirtintos pagrindinės taisyklės, kad „priimdami sprendimus teisėjai turi būti nepriklausomi ir turi turėti galimybę veikti be apribojimų, pašalinės įtakos, paskatų, spaudimo, tiesioginių grasinimų, bet kurio visuomenės sluoksnio įsikišimo arba dėl kokių nors priežasčių. [...] Teisėjai turi turėti nevaržomą laisvę nagrinėti bylas nešališkai, vadovaudamiesi savo sąžine, laisvu faktų vertinimu ir galiojančiomis teisės normomis. Teisėjai neprivalo niekam atsiskaityti dėl savo bylų esmės už teisminės sistemos ribų“⁵⁴. Kaip matome, nors rekomendacijos yra skirtos teisėjų nepriklausomumo principo užtikrinimui, jose taip pat atkreipiamas dėmesys ir į teismo nešališkumo principą. Kitame šios rekomendacijos punkte plačiau apibrėžiama nešališkumo principo svarba, nurodant, kad „rekomendacijoje nustatoma

⁵² JARAŠIŪNAS, E., *et al.* *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p.165.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

⁵⁴ JURKA, R.; MELNIČENKO, S.; RANDAKEVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamajame procese*. Vilnius: Eurigmas, 2006, p.105.

pareiga teisėjams bylas spręsti nešališkai, vadovaujantis tik savu faktų vertinimu ir savu įstatymų aiškinimu, užtikrinti, kad sąžiningas bylos nagrinėjimas būtų prieinamas visoms šalims ir kad būtų gerbiamos procesinės šalių teisės pagal Konvencijos nuostatas⁵⁵.

Kaip jau buvo minėta, teismų nepriklausomumas – būtina jų nešališkumo, neutralumo, sprendimų priėmimo vien pagal teisę, taigi ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos sąlyga, pamatinis teisinės valstybės požymis. Interpretuodamas Konstitucijos nuostatas Konstitucinis Teismas teismus vertina kaip savarankišką ir nepriklausomą valdžią. Kadangi teismo nešališkumas baudžiamajame procese tiesiogiai susijęs su jo nepriklausomumu, tai garantuoja teismo priimamo galutinio sprendimo – nuosprendžio (arba nutarties) baudžiamojoje byloje teisėtumą ir pagrįstumą. 1985 m. Jungtinių Tautų pagrindinių teismų nepriklausomumo principų 2 straipsnis numato, kad „teismai sprendimus priima nešališkai, remdamiesi faktais ir atsižvelgdami į teisės aktus, be jokių apribojimų, netinkamos įtakos, skatinimo, spaudimo, tiesioginio ar netiesioginio grasinimo ar kišimosi iš atitinkamo asmenų sluoksnio“. Remiantis 8 straipsniu, teisėjai visuomet turi elgtis taip, kad išsaugotų savo pareigų orumą ir teismų nešališkumą bei nepriklausomumą.⁵⁶ R. Jurkos teigimu, bet kokia abejonė teismo nešališkumu lemia nepasitikėjimą šia institucija ir teisingumo vykdymo procesu valstybėje apskritai⁵⁷.

Kadangi galima įvairi įtaka teismo veiklai: socialinė, ekonominė, politinė ir ideologinė *etc.*⁵⁸, todėl nagrinėjant teismo nepriklausomumo principo įtaką teismo nešališkumui, svarbu išskirti pagrindinius aspektus, kurie daro tiesioginę įtaką teismo nepriklausomumo principo pažeidimui, kuris tuo pačiu lemia teisėjo šališkumą byloje.

Visu pirma svarbu pabrėžti, kad visuomenei vienodai svarbu gauti neiškreiptą, nešališką informaciją apie teismo darbą, ir žinoti, kad teismas, užtikrindamas sąžiningą bylos nagrinėjimą ir sprendimą, veikia neutraliai ir netrukdomas⁵⁹. Šiuo atveju iš dalies galima sutikti su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo G.Kryževičiaus išsakyta nuomone, kad „visuomenės nuomonė, visuomenės reakcijos turi skatinti teisėjus sąžiningai atlikti savo darbus, tačiau visuomenės nuomonė negali virsti spaudimu ar

⁵⁵ JURKA, R.; MELNIČENKO, S.; RANDAKEVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamajame procese*. Vilnius: Eurigmas, 2006, p.109.

⁵⁶ Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 3 (2002) dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių. [interaktyvus, žiūrėta 2016-03-21] Prieiga per internetą: <http://old.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/CCJE_N3.pdf>.

⁵⁷ JURKA, R., *et al.* *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.84.

⁵⁸ VALANČIUS, V. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. *Justitia*, 1999, 5-6 (23-24), p.11.

⁵⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.160.

skatinti teisėjų populizmo⁶⁰. EŽTT taip pat atsižvelgė į teismų vaidmenį visuomenėje, pažymėdamas, jog „tam, kad teismai, kaip teisingumo garantas, būdami pamatinė vertybė teisinėje valstybėje, galėtų sėkmingai atlikti savo pareigas, visuomenė turi jais pasitikėti. Todėl gali būti būtina apsaugoti tokį pasitikėjimą nuo destruktivių puolimų, kurie yra iš esmės nepagrįsti, ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojami teisėjai turi diskretiškumo pareigą, kuri neleidžia jiems atsakyti į tokius puolimus“⁶¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad didelės įtakos visuomenės pasitikėjimui teismais turi visuomenės informavimo priemonės. Su tokia pozicija sutinka ir V.Valančius, teigdamas, kad „visuomenės informavimo priemonės teismui skiria daug dėmesio ir, informuodamos apie teismo veiklą, formuoja visuomenės nuomonę“⁶². Iš to seka, kad teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo principą būtina derinti su kitais konstituciniais principais, tokiais kaip spaudos laisvės principas, nes galima šių principų kolizija. „Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina kiekvieno asmens teisę kritikuoti ir reikšti savo nuomonę apie priimtą teismo sprendimą arba sąžiningai komentuoti vykstantį teismo procesą. Tačiau teismo kritika, dar nepriėmus sprendimo, vienos ar kitos šalies „nuteisimas“ dar iki proceso pabaigos yra kišimasis į teisingumo vykdymą. Kalbant apie šią problemą, pabrėžtiną, kad teisėjų nepriklausomumo ir spaudos laisvės principai yra lygiaverčiai – abu jie konstituciniai. Tad būtina jų pusiausvyra ir vienas principas negali nusverti kito“⁶³. Tai yra aktualu tuo atveju, kai yra formuojama nuomonė apie teismo, kaip institucijos darbą, bei tada, kai spaudoje yra aprašomos konkrečios bylos ir jų nagrinėjimo eiga. Šiuo atveju galima pacituoti A.Barak žodžius, kad „visuomenės pasitikėjimas nebūtinai reiškia, kad sutinkama su nuosprendžio turiniu. Tai reiškia visuomenės tikėjimą, kad teismo diskrecija yra naudojama teisingai, nešališkai ir neutraliai, vienodai traktuojant kiekvieną bylos šalį, kai nėra net užuominos į asmeninę naudą proceso pabaigoje“⁶⁴. Visuomenės informavimo įstatymas⁶⁵ nustato tam tikrus ribojimus, susijusius su informavimu apie teismų veiklą. Įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje vienas iš išvardytų visuomenės informavimo principų yra siekis, kad naudojimas

⁶⁰ KRYŽEVIČIUS, G. Žvilgsnis į teisėjo socialinio vaidmens perspektyvą: svarbesnių problemų apžvalga. *Justitia*, 2011, 1(75), p.17.

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 18 d. sprendimas *Falzer Zeitschriften GMBH prieš Austriją (No. 2)* byloje, Nr. 3084/07 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113137>>.

⁶² VALANČIUS, V. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. *Justitia*, 1999, 5-6 (23-24), p.12.

⁶³ LAUŽIKAS, E. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirma dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p.104.

⁶⁴ BARAK, A. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. *Justitia*, 2005, 3(57), p.24.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706; 2006, Nr. 82-3254.

informacijos laisve būtų suderinamas su teismo valdžios nešališkumo garantavimu. Minėto įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje yra aiškiai nurodyta, kad draudžiama skleisti informaciją, kliudančią teisminės valdžios nešališkumui. Byloje *Prager ir Oberschlick prieš Austriją* EŽTT nurodė, kad žiniasklaidos atstovai turi teisę ir pareigą teikti nešališką informaciją (siekiant patenkinti viešąjį interesą) apie teisingumo sistemos veikimą, kartu nepamirštant ypatingo teismų vaidmens visuomenėje. Siekiant visuomenės pasitikėjimo teismine sistema, būtina apsaugoti teismus nuo nepagrįstų kaltinimų⁶⁶. Tačiau, kaip teigia G.Goda, „žurnalistai dažnai nenori suvokti, kad teisėjas privalo sprendimą priimti tik įstatymų nustatyta tvarka ir tik remdamasis jam pateiktais įrodymais. Ir jei spauda suformavusi blogą kokio nors asmens įvaizdį, teisėjui, sprendžiančiam jo bylą ir neturinčiam pakankamai įrodymų, dažnai kyla alternatyva: priimti neteisėną sprendimą, bet tokį, kokio laukia spauda, arba spręsti bylą vadovaujantis įstatymu ir rizikuoti kitą dieną tos pačios spaudos būti apšmeižtam“⁶⁷. Tai yra ypač aktualu teisėjui sprendžiant didelį rezonansą visuomenėje sukėlusias bylas. Tokiu atveju teisėjui išlikti nepriklausomam ypač sudėtinga. Teisėjui priėmus įrodymais paremtą sprendimą byloje, spauda pateikia šią informaciją labai subjektyviai, ypač kai priimtas sprendimas nėra toks, kokio laukė visuomenė, tokiu būdu sukeldama dar didesnę nepasitenkinimą bei nepasitikėjimą teismais.

Kitas svarbus aspektas yra tai, jog Teismų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams. Todėl šiuo atveju svarbu yra pabrėžti, kad teisėjo nepriklausomumą, o tuo pačiu ir nešališkumą priimant sprendimą byloje gali lemti valstybės valdžios, Seimo narių suinteresuotumas byla. Štai EŽTT byloje *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis prieš Graikiją*⁶⁸ konstatavo, jog įstatymo viršenybės principas ir teisingo proceso supratimas prieštarauja bet kokiam įstatymų leidžiamosios valdžios kišimuisi į teisingumą, siekiant paveikti teisminį procesą. Kitoje byloje EŽTT konstatavo, kad politikai viešai pasisakydami apie dar nebaigtas nagrinėti teisme bylas, tam tikru būdu formuoja tiek visuomenės, tiek asmeninę nuomonę apie bylą nagrinėjanti teisėją (teimą). Tačiau Teismas išreiškė savo

⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. balandžio 26 d. sprendimas *Prager ir Oberschlick prieš Austriją* byloje, Nr. 15974/90 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>>.

⁶⁷ GODA, G. Teisėjo nepriklausomumas ir atsakomybė. Iš *Teisminės valdžios problemos Lietuvoje*: konferencija, skirta teismų reformos Lietuvoje įgyvendinimo analizei. Vilnius:Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997, p.59.

⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis prieš Graikiją* byloje, Nr. 13427/87 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57913>>.

susirūpinimą tuo, kad Kultūros ministras ir kitas aukšto rango politikas akivaizdžiai išreiškė savo poziciją tokio tipo bylose, susiedami pareiškėją ir kitus asmenis su naciais ir teigdami, kad padarys viską, jog užkirstų kelią tokiems asmenims laimėti procesą. Nors Teismas vengė spekuliuoti, kokią įtaką toks politikų įsikišimas turėtų procesams, tačiau pastebėjo, kad po tokių politikų pasisakymų nei vienas pareiškėjo ieškinys nebuvo sėkmingas. Todėl pareiškėjas pagrįstai išreiškė savo abejones dėl proceso nešališkumo ir nepriklausomumo. Teismas atsižvelgė į tai, kad Teisingumo ministerija reguliariai gaudavo informacijos apie šiuos civilinius procesus iš teismo, be to, pastebėjo, kad Ministerija turėjo kompetenciją pradėti drausmines bylas teisėjams, ir nusprendė, kad tai paveikė nešališkumo įvaizdį. Vertindamas baudžiamąjį tyrimą prieš pareiškėją, Teismas nustatė, kad šio tyrimo pradžia ir vykdymas buvo akivaizdžiai pažeidžiantis teises⁶⁹.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog teismo nešališkumo principas būtų pažeistas, jei į vykstantį teismo procesą tiesiogiai įsikištų valstybės prezidentas, rekomenduodamas kompetentingam teismui atkreipti dėmesį į valstybės interesus ir paragindamas juos ginti, taip darydamas įtaką bylos baigčiai⁷⁰. Taigi teisėjų šališkumą byloje gali lemti jų nepriklausomumo pažeidimas, kurį įtakoja tam tikri politiniai sprendimai. Konstitucijos 112 straipsnyje nurodyta teisėjų skyrimo tvarka, kurioje numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų - pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų - pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas. Subendrinus visus šiuos tris punktus matyti, kad teisėjo karjeros galimybės priklauso nuo valstybės valdžios atstovų ir Seimo narių sprendimo. Todėl šiuo atveju teisėjui nagrinėjant politiškai svarbią arba didelį rezonansą sukėlusią bylą, išlikti nešališkam yra nelengva, kadangi šiuo atveju taip pat kyla alternatyva: priimti tokį sprendimą, kokio tikisi politikai, arba priimti teisingą sprendimą visiškai atsiribojus nuo galimo politinio spaudimo byloje, tačiau rizikuoti patekti į valstybės valdžios atstovų ir kitų politikų nemalonę.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad užtikrinant teisėjų nepriklausomumą, o tuo pačiu ir nešališkumą, jiems taikomi tam tikri apribojimai. Vienas jų yra teisėjo pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar kitu darbu. Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas teisėjams per visą savo profesinės karjeros laiką gauti kitą

⁶⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 9 d. sprendimas *Kinsky prieš Čekiją* byloje, Nr. 42856/06 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109044>>.

⁷⁰ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p.396.

atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę ar pedagoginę veiklą. Teismų įstatymo 48 straipsnis detalizuoja šį konstitucinį apribojimą nustatydamas draudimus teisėjams eiti kitas renkamas ar skiriamas pareigas, dirbti verslo ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginę ar kūrybinę veiklą, bei gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Taip pat minėto straipsnio 5 dalyje numatyta, kad teisėjas negali dalyvauti politinių partijų, kitų politinių organizacijų veikloje. Taip pat svarbu pabrėžti, kad netoleruotinas yra netgi „teisėjo dalyvavimas politinių partijų konferencijose ar kituose renginiuose, nors ir neįsitraukiant į jų veiklą, nekalbant apie dalyvavimą radikalių judėjimų organizuojamuose renginiuose. Tai sudarytų prielaidas galvoti apie teisėjo pritarimą politinių organizacijų propaguojamoms idėjoms ir abejoti teisėjo nešališkumu. [...] Taip pat viešas pažiūrų reiškimas gali pakenkti visuomenės požiūriui į teisėją kaip nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą⁷¹. Tokių apribojimų taikymas užtikrina nešališkumo principo įgyvendinimą, kadangi teisėjas yra atribojamas būtent nuo tokios veiklos, kuri galėtų lemti jo suinteresuotumą byloje.

Išnagrinėjus nešališkumo principą, bei lygiagrečiai su juo esantį teismo nepriklausomumo principą, galima teigti, kad teisėjo (teismo) nešališkumas reiškia jokių išankstinių subjektyvių nuostatų nebuvimą ir yra būtinas, kad teisėjai galėtų būti laikomi nepriklausomais. Tuo tarpu teisėjų ir teismų nepriklausomumas yra būtina sąlyga užtikrinant, kad bylą nagrinėtų nešališkas ir neutralus teisėjas. Iš to seka, kad teisėjų nepriklausomumas reiškia teisėjų nešališkumą. Taip pat svarbu pabrėžti, kad „teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga⁷².

Visa tai apibendrinus galima teigti, kad baudžiamojo proceso principų visuma, sukuria bendrąjį teisingo proceso modelį, o teisingumo vykdymas baudžiamojoje byloje reiškia, kad tik teismas, išnagrinėjęs bylą ir nešališkai ištyręs visas bylos aplinkybes, gali priimti galutinį sprendimą procese. Teismo nešališkumo principas reiškia, kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai, o teisėjai, vykdančys teisingumą, nebūtų suinteresuoti vienai iš šalių priimti palankaus sprendimo ar kitaip nepadarytų prielaidų suabejoti jų veiklos objektyvumu. Teismo subjektyvus nešališkumas reiškia teisėjų asmeninio suinteresuotumo byla nebuvimą, o objektyviai

⁷¹ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9); p.63.

⁷² JURKA, R. Teisė į teisingą teismą. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p.40.

egzistuojančios pakankamos nešališkumo garantijos konkrečioje situacijoje, padeda paneigti bet kokias abejones dėl nešališkumo.

Svarbiausia paminėti, kad „vidinis bylą nagrinėjančio teisėjo nepriklausomumas ir nešališkumas užtikrinamas procesiniuose įstatymuose įtvirtinant teisėjo nusišalinimo (nušalinimo) galimybę⁷³. Todėl sekantis darbo skyrius yra skirtas teisėjo (teismo) nušalinimo instituto analizei.

⁷³JARAŠIŪNAS, E., *et al.* *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 165.

2. Teisėjo nušalinimo (nusišalinimo) institutas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmens teisės į tinkamą teismo procesą principas, be kita ko, reiškia, jog teismas privalo besąlygiškai laikytis konstitucinių principų ir juos įtvirtinančių įstatymų reikalavimų dėl baudžiamojo proceso šalių lygybės įstatymui ir teismui, būti nešališkas ir nepriklausomas. Tai – svarbiausios prielaidos, kad teisme būtų išsamiai ir nešališkai ištirtos bylos aplinkybės ir nustatyta tiesa bei teisingai pritaikyti baudžiamieji įstatymai⁷⁴.

Teisėjo (teismo) nušalinimo institutas neatsiejamas nuo nešališkumo baudžiamajame procese principo. Jis suteikia galimybę proceso šalims tikėtis, kad baudžiamasis procesas vyks sąžiningai, bylą nagrinėjant nešališkam ir nepriklausomam teismui.

Baudžiamojo proceso kodekse nušalinimą reglamentuojančioms normoms yra skirtas III skyriaus Ketvirtas skirsnis („Nušalinimas“). Svarbu, jog teismo nušalinimo institutas įtvirtintas ne tik baudžiamojo proceso teisėje, bet ir kitose proceso teisės šakose. Be Baudžiamojo proceso kodekso, šį institutą reglamentuoja Civilinio proceso kodekso VI skyrius, Administracinių bylų teisenos įstatymo⁷⁵ I skyriaus Septintasis skirsnis bei kiti įstatymai. Toks įstatyminis reglamentavimas tik patvirtina šio instituto svarbą užtikrinant proceso dalyvių teisę į sąžiningą procesą.

2.1. Teisėjo (teismo) nušalinimo samprata ir reikšmė

Nešališkumo principo turinyje svarbiausia yra tai, kad nagrinėjantis bylą teismas su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais elgtųsi vienodai, bendrautų taip, kad proceso metu negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškas ar palankumas, nebūtų suinteresuotas priimti vienai iš šalių palankų sprendimą. Kilus abejonių dėl teisėjo nešališkumo proceso dalyviai gali pareikšti šiam teisėjui nušalinimą. Nušalinimo institutas – tai „procesinis institutas, kuris turi garantuoti, kad nagrinėjant bylą įtakos sprendimo priėmimui negalės daryti suinteresuoti bylos baigtimi proceso dalyviai“⁷⁶.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308.

⁷⁶ GODA, G. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p.158.

Nušalinimo instituto reglamentavimui BPK yra skirti 57-61 straipsniai. Šių straipsnių normos išdėstytos taip, kad 57 straipsnyje yra išvardinti nušalinimo teisę turintys subjektai bei subjektai, turintys nusišalinimo pareigą, 58 straipsnyje nurodyti visi nušalinimo (nusišalinimo) pagrindai, atitinkamai 59-60 straipsniai reglamentuoja nušalinimo procesinę formą teismo nagrinėjimo ir ikiteisminio tyrimo metu, o 61 straipsnis įtvirtina advokato ar advokato padėjėjo nušalinimo tvarka. Analizuojant užsienio šalių baudžiamąjį procesą, pastebėtina, kad užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas teismo nušalinimo institutas turi daug panašumų su Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu. Pavyzdžiui Rusijos Federacijos Baudžiamojo proceso kodekso⁷⁷ 9 skyrius įtvirtina aplinkybes, dėl kurių yra negalimas dalyvavimas bylos nagrinėjime visų proceso dalyvių, kuriems yra taikomas nešališkumo reikalavimas, tuo tarpu Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso⁷⁸ 2 skyrius yra skirtas išskirtinai teisėjo nušalinimo (nusišalinimo) instituto teisiniam reglamentavimui.

BPK 57-61 straipsniuose įtvirtinto nušalinimo instituto nuostatų visuma ir sistema lemia dvejopą nešališkumo principo baudžiamajame procese įgyvendinimą⁷⁹. Pirmiausia, proceso dalyviams yra suteikiama teisė pareikšti nušalinimą. Šia teise lygiais pagrindais naudojasi tiek kaltinimo pusei atstovaujantys proceso dalyviai, tiek nuo kaltinimo besiginantys subjektai. Teisę pareikšti nušalinimą bylą nagrinėjančiam teisėjui (teisėjų kolegijai) turi įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis, išteisintasis, gynėjas, prokuroras, taip pat nukentėjęsysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas arba jų atstovai. Ne vienam iš jų ši teisė negali būti ribojama. Naudodamiesi suteikta jiems nušalinimo teise, proceso dalyviai įgyvendina pagrindinį savo siekį – kad baudžiamasis procesas vyktų tinkamai bei sąžiningai jų atžvilgiu. Nušalinimas gali būti pareikštas tik esant pagrindui. Visi nušalinimo pagrindai įtvirtinti BPK 58 straipsnyje. Kadangi teisėjo nušalinimo pagrindai detalie bus analizuojami atskirame skyriuje, todėl analizuojant nušalinimo instituto sampratą, būtų tikslinga tik apibendrintai nurodyti, kad vadovaujantis minėtu straipsniu, nušalinimas teisėjui gali būti pareikštas, jeigu:

- 1) teisėjas toje byloje yra nukentėjęsysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, bet kurio iš šių asmenų šeimos narys ar giminaitis, įtariamojo, kaltinamojo bei nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo

⁷⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (ред. от 30.03.2016) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481>.

⁷⁸ Kodeks postępowania karnego [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>>.

⁷⁹ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.79.

- teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis;
- 2) teisėjas yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atstovas pagal įstatymą, nukentėjusiojo, privataus kaltintojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo atstovas;
 - 3) teisėjas pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi;
 - 4) proceso dalyviai motyvuotai nurodo kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu.
 - 5) teisėjas tame procese dalyvavo kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar gynėjas;
 - 6) teisėjas sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje;
 - 7) teisėjas priėmė nuosprendį pirmosios instancijos teisme. Jis negali nagrinėti tą pačią bylą apeliacine tvarka ir kasacine tvarka, taip pat iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme tuo atveju, kai panaikintas jo priimtas nuosprendis;
 - 8) teisėjas priėmė sprendimą apeliacinės instancijos teisme. Jis negali nagrinėti tos bylos kasacine tvarka;
 - 9) teisėjas priėmė sprendimą kasacinės instancijos teisme. Jis negali dalyvauti nagrinėjant tą bylą apeliacine tvarka;
 - 10) teisėjas priėmė sprendimą apeliacinės arba kasacinės instancijos teisme. Jis negali iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme.

Atkreiptinas dėmesys, kad BPK 58 straipsnio 1 dalies 1-3 punktuose yra nustatytos konkrečios teisėjo nušalinimo aplinkybės, o 4 punkte nurodyta, kad proceso dalyviai motyvuotai gali nurodyti kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu, tad BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostata reiškia, kad įstatymų leidėjas nenustatė baigtinio nušalinimą pagrindžiančių aplinkybių sąrašo, todėl proceso dalyvio nurodytą kitokią aplinkybę vertina teismas ir sprendžia, ar ji pagrįsta⁸⁰. Tuo tarpu BPK 58 straipsnio 2 dalyje nurodytas baigtinis sąrašas aplinkybių, kurioms esant tik teisėjas negali dalyvauti baudžiamosios bylos nagrinėjime. Tuo tarpu Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas numato pagrindą teisėjo nušalinimui, jeigu teisėjas vykdė teisminę mediaciją⁸¹.

⁸⁰ MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.85.

⁸¹ Lenkijos Respublikos BPK 40 straipsnio 1 dalies 10 punktas.

Antras nešališkumo principo įgyvendinimo aspektas yra teisėjams numatyta pareiga nusišalinti patiems. Baudžiamojo proceso kodekse pareiga nusišalinti įtvirtinta 59 straipsnio 1 dalyje. Teisėjas, matydamas, kad jeigu yra BPK 58 straipsnyje nurodyta aplinkybės, dėl kurių jis negali dalyvauti bylos nagrinėjime, privalo pats nusišalinti, nelaukdamas, kol jam nušalinimą pareikš proceso dalyviai. Tokia pareiga yra įtvirtinta ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje. R. Merkevičiaus nuomone „Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teismo nešališkumo reikalavimas ne tik suteikia teisę asmeniui, kuriam pareikštas baudžiamasis kaltinimas, išreikšti savo abejones teismo nešališkumu ir reikalauti, kad šios abejonės būtų motyvuotai įvertintos, bet ir suponuoja pareigą teisėjui *ex officio* aktyviai veikti. O būtent, jei konkretaus teisėjo dalyvavimas konkrečiame procese gali sudaryti įspūdį, kad teismas nėra objektyviai nešališkas, toks teisėjas privalo visų pirma pavišinti tuos pagrindus, dėl kurių jis gali būti laikomas šališkas, ir pats savo iniciatyva nusišalinti, nedalyvauti procese. Taigi Konvencija sukuria teismui *in corpore* ir kiekvienam teisėjui atskirai tam tikrą pareigą kontroliuoti save, rūpintis, kad visuomenė ir kaltinamasis pasitikėtų jais ir galiausiai jų priimtu procesiniu sprendimu⁸².

2.2. Teisėjo (teismo) nušalinimo teisės ir nusišalinimo pareigos turinys

Visus BPK 57 straipsnio 1 dalyje išvardytus subjektus, turinčius teisę pareikšti nušalinimą, galima suskirstyti į 2 grupes. Pirmajai grupei priklauso subjektas, kuris yra atsakingas už baudžiamosios bylos tyrimą - tai prokuroras. Antrajai grupei priklauso visi kiti proceso subjektai, dalyvaujantys byloje bei turintys vienokį ar kitokį interesą šioje byloje. Tai įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis, išteisintasis, gynėjas arba jų atstovai, nukentėjęsysis, privatus kaltintojas arba jų atstovai. Antrajai grupei taip pat priskiriami proceso dalyviai, kurių procesiniai interesai susiję su nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimu: civilinis ieškovas, civilinis atsakovas arba jų atstovai. Visi dalyvaujantys byloje asmenys, pasinaudoja jiems suteikta teismo nušalinimo teisę, norėdami pasiekti su jų procesiniu statusu susijusių tikslų.

Pagal BPK 268 straipsnį teisiamojo posėdžio pirmininkas kaltinamajam, nukentėjusiajam ir jo atstovui pagal įstatymą, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams išaiškina Baudžiamojo proceso kodekse nustatytas jų teises bei pareigas⁸³,

⁸² MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Teisė, 2010, t.76, p.71.

⁸³ Baudžiamojo proceso kodekso 22 straipsnio 3 dalis (kaltinamojo teisės); 28 straipsnio 2 dalis (nukentėjusiojo ir jo atstovo teisės), 48 straipsnio 1 dalies 8 punktas (gynėjo teisės), 110 straipsnio 2 dalies 3 punktas (civilinio ieškovo teisės) ir 111 straipsnio 2 dalis (civilinio atsakovo teisės).

kurių tarpe yra įvardijama teisė reikšti nušalinimus. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į Baudžiamojo proceso kodekse numatytą bylos nagrinėjimo teisme eigą, kai teisė pareikšti nušalinimą nagrinėjimo teisme dalyviams yra suteikiama po teismo sudėties paskelbimo (BPK 267 straipsnio 1 dalis). Tik po to teismo posėdžio pirmininkas kaltinamajam, jo atstovui pagal įstatymą, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams išaiškina jų teises bei pareigas. Tokiu būdu nušalinimo teisė proceso dalyviams suteikiama prieš jų teisių ir pareigų išaiškinimą, nors vėliau apie teisę reikšti nušalinimą dar kartą yra minima, kai yra išaiškinamos kiekvienam proceso dalyviui jo teisės ir pareigos, numatytos atitinkamose BPK normose.

Analizuojant teisėjo pareigą išaiškinti proceso dalyviams jų teisę pareikšti nušalinimą, galima pastebėti, kad toks išaiškinimas gali būti formalus arba išsamus⁸⁴. Dažnu atveju tai yra tik formalus išaiškinimas, kuris išdėstomas greitai, nelaukiant kaltinamojo atsakymo, jog suprato išdėstytą teisę. Manytina, kad tokią situaciją lemia tai, kad išsamus šios teisės išaiškinimas užtruktų ilgą laiką, kadangi reikėtų ne tik išvardyti galimus nušalinimo pagrindus, bet išaiškinti kai kurias jų ypatybes, pavyzdžiui, koks yra BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinto nušalinimo pagrindo turinys, t.y. kokiomis gali būti laikomos „kitokios aplinkybės, keliančios pagrįstų abejonų teisėjų nešališkumu“.

Nagrinėjimo teisme dalyvių nušalinimo teisės suteikimo ir šios teisės išaiškinimo ypatumus atskleisti padės teismo posėdžių protokolų analizė. Atsitiktine tvarka buvo parinkti 8 pirmos instancijos ir 14 apeliacinės instancijos Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų teismo posėdžių protokolų, surašytų 2014 m. gegužės 1 d. - 2015 m. vasario 1 d. laikotarpiu vykusių teismo posėdžių metu. Analizės metu pagrindinis dėmesys buvo skirtas į tokius aspektus:

1. ar buvo nagrinėjimo teisme dalyviams išaiškinta jų teisė reikšti nušalinimą;
2. ar išaiškinant teisę pareikšti nušalinimą buvo nurodytos galimos nušalinimo priežastys;
3. ar teisėjas, išaiškinęs teisę pareikšti nušalinimą, įsitikino, kad nagrinėjimo teisme dalyvis suprato paaiškinimą;

Pirmiausia reikėtų pastebėti, kad visų bylų nagrinėjimo metu teisė pareikšti nušalinimą dalyvaujantiems byloje asmenims buvo suteikta iškart po teismo sudėties pagarsinimo, prieš teisių ir pareigų išaiškinimą, išskyrus vieną pirmos instancijos bylą, kurios metu teisėjui pagarsinus teismo sudėtį, buvo tiesiogiai pereita prie galimumo

⁸⁴VALICKAS, G. *et al.* *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 100.

nagrinėti bylą klausimo sprendimo, kadangi neatvyko vienas kaltinamųjų. Dėl šios priežasties teisių pareikšti nušalinimą išaiškinimo nebuvo. Taip pat visose minėtose bylose teisė pareikšti nušalinimą buvo išaiškinta tik formaliai, t.y. buvo pagarsinta tokia teisė kartu su kitomis proceso dalyvio Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintomis teisėmis. Tačiau visais atvejais po teisių ir pareigų išaiškinimo pirmininkaujantysis teisėjas įsitikindavo, jog asmuo, kuriam buvo išaiškintos jo teisės, jas suprato. Svarbu išskirti vieną atvejį, kuomet apeliacinės bylos nagrinėjimo metu, kolegijos pirmininkas po teismo sudėties paskelbimo suteikė teisę pareikšti nušalinimą, tačiau proceso metu nuteistajam nebuvo išaiškintos jo teisės ir pareigos.

Apibendrinus gautus analizės rezultatus, galima patvirtinti prieš tai iškeltą tezę, jog teisė pareikšti nušalinimą proceso dalyviams yra išaiškinama tik formaliai, tačiau visais atvejais yra įsitikinama, jog nagrinėjimo teisme dalyvis suprato savo teisę pareikšti nušalinimą.

Vadovaujantis BPK 59 straipsnio 1 dalimi, šalis nušalinimą turėtų pareikšti iš karto, kai teismas jai pasiūlo pasinaudoti šia teise, bet ne vėliau, nei iki įrodymų tyrimo teisme pradžios. Tokia pat nuostata galioja Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekse⁸⁵. Tačiau minėtame BPK 59 straipsnyje taip pat yra nurodoma, kad pareikšti nušalinimą leidžiama ir vėliau, bet tik tais atvejais, kai nušalinimą pareiškiantis asmuo nušalinimo pagrindą sužino pradėjus įrodymų tyrimą. Svarbu, kad dalyvaujantys byloje asmenys sąžiningai naudotųsi nušalinimo teise, nes „jeigu žinodama esant pagrindo nušalinti šalis vis dėl to pareiškia nušalinimą vėliau, teismas turėtų svarstyti, ar tai nėra jos piktnaudžiavimas teise“⁸⁶.

Bet kokiu atveju, jeigu proceso dalyvis pareiškia nušalinimą teismui, tai dar nereiškia, kad teisėjas, kuriam reiškiamas nušalinimas, visais atvejais toliau negalės nagrinėti bylos. EŽTT yra konstatavęs, kad, sprendžiant, ar priežastis abejoti teismo nepriklausomumu ar nešališkumu yra pagrįsta, bylos šalies išreikšta abejonė yra svarbi, bet ne lemiamą⁸⁷. Pareiškus nušalinimą būtina patikrinti, ar iš tiesų yra tam pagrindo. Todėl reiškiant nušalinimą visada turi būti nurodomi motyvai pagrindžiantys tokio pagrindo buvimą. Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone teismo abejonė teismo šališkumu yra tik tokia, kuri yra objektyviai pagrįsta. R. Merkevičiaus teigimu, objektyviai pagrįstomis laikytinos tokios abejonės, kurios, „užpildytos“ konkrečiu

⁸⁵ Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 64 straipsnio 2 dalis.

⁸⁶ LAUŽIKAS, E. *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirma dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p.190.

⁸⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. gegužės 20 d. sprendimas *Gautrin ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 38/1997/822/1025–1028 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58166>>.

faktiniu turiniu, konkrečiomis individualiomis aplinkybėmis, rodo galimą konkretaus teisėjo, o per tai ir visos teismo kolegijos (viso teismo) šališkumą⁸⁸. Tuo tarpu subjektyvios proceso dalyvių prielaidos ir samprotavimai apie galimą teisėjo šališkumą, kaltinamojo baimė ar nukentėjusiojo nepasitikėjimas teismu negali būti laikomi objektyviai pagrįstomis abejonėmis. Kasacinės instancijos teismas savo nutartyse ne kartą yra pažymėjęs, kad nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – vien tik teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, net jei jie ir esminiai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai. Nesant konkrečių bylą nagrinėjančio teismo šališkumo požymių, jo konstatavimas neturėtų būti siejamas su priimto nuosprendžio motyvacijos stoka, įrodymų tyrimo rezultatų įvertinimu, kitokiais teismo sprendimo surašymo trūkumais. [...] Įrodymų įvertinimas ne taip, kaip to norėtų kasatorius, jam nepalankaus procesinio sprendimo priėmimas nėra pagrindas pripažinti teismo nešališkumo principo pažeidimą⁸⁹. EŽTT jurisprudencijoje taip pat laikomasi nuomonės, kad procesiniai trūkumai, susiję tik su pareigos tinkamai motyvuoti teismo sprendimą neįvykdymu, įrodymų išnagrinėjimo neišsamumu ir panašiai, paprastai nevertinami kaip teismo šališkumo požymiai, bet nagrinėjami atitinkamų kitų Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintų teisių aspektu⁹⁰.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog nušalinimo institutas yra tam tikra kraštutinė priemonė, nes teismas, būdamas tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuotas bylos baigtimi, turėtų nusišalinti pats, t.y. nelaukdamas, kol jam bus pareikštas nušalinimas⁹¹. Asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga⁹². Būtent todėl, teisėjas, suvokdamas, kad egzistuoja BPK 58 straipsnyje nurodytos aplinkybės, neleidžiančios dalyvauti nagrinėjant bylą teisme, privalo pats nusišalinti nuo dalyvavimo procese. Tokį sprendimą teisėjas turi priimti nepriklausomai nuo to, ar kitiems proceso dalyviams yra

⁸⁸ MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.70.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-495/2014.

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 15 d. sprendimas *Boldea prieš Rumuniją* byloje, Nr. 19997/02 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79497>>.

⁹¹ LAUŽIKAS, E. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirma dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p.187.

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.

žinoma apie minėtame straipsnyje numatyto pagrindo buvimą, taip pat nuo to, ar kiti proceso dalyviai naudojami teise reikšti nušalinimus ar to nedaro. Teisėjui ši pareiga kyla iš jo profesinės etikos reikalavimų. Taip pat svarbu, kad jeigu teisėjas mano, jog sugebės išlikti subjektyviai nešališku, tačiau objektyviai išliktų prielaidų, galinčių sukelti abejonių dėl jo nešališkumo, tokiu atveju teisėjas turėtų atsisakyti nagrinėti bylą, kadangi šiuo atveju svarbiausia, jog „vertinančiam nusišalinimo pagrindus teisėjui pirmiausia turėtų rūpėti ne jo šališkumas ar nešališkumas, o tai, ar jo nešališkumu tam tikromis aplinkybėmis pagrįstai galės suabejoti sąžininga šalis“⁹³.

Pažymėtina, kad BPK 59 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad teisėjo nusišalinimą turi patvirtinti teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ir jeigu teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas teisėjo nusišalinimo nepatvirtina, nepagrįstą nusišalinimą pareiškęs teisėjas privalo nagrinėti bylą iš esmės. Taip pat labai svarbu, kad teisėjo nušalinimo (nusišalinimo) klausimas būtų išspręstas per kuo trumpesnį laiką, tokiu būdu užtikrinant baudžiamosios bylos nagrinėjimo greitumą. Apie visas aktualias ir reikšmingas teisėjo nušalinimo procesui aplinkybes bus kalbama trečioje darbo dalyje.

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime pažymėjo, kad „teisėjo elgesys, susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, taip pat jo veikla, nesusijusi su jo pareigomis, neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo“⁹⁴. Tokia Konstitucinio Teismo nuostata galima būtų pagrįsti dar vieną galimybę teismo pirmininkui spręsti teisėjo nušalinimo klausimą. Nors BPK tokios tvarkos neįtvirtinta, vadovaujantis Teismų įstatymo 103 straipsnio nuostatomis, teismo pirmininkas kontroliuoja, kaip laikomasi Teisėjų etikos kodekso reikalavimų, tiria asmenų skundus dėl teismo pirmininko pavaduotojų, skyrių pirmininkų ir kitų teisėjų neprocesinių veiksmų, nesusijusių su teisingumo vykdymu. Šioje situacijoje paminėtina Vilniaus apygardos teismo nutartis administracinėje byloje, kurioje Baudžiamųjų bylų skyriaus i.e. pirmininko pareigas teisėjas vidinio teismo administravimo tvarka nagrinėdamas advokato skundą, dėl to, kad advokatui nebuvo leista susipažinti su bylos medžiaga. Nustatyta, kad dėl nesusipratimo advokatui nebuvo leista susipažinti su bylos medžiaga, tačiau tikslu išvengti nepagrįstų samprotavimų dėl teisėjo nešališkumo nagrinėjant apeliacinį skundą (apie tai buvo rašoma skunde), administracinės bylos nagrinėjimas

⁹³ LAUŽIKAS, E. *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirmas dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p. 189.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

apeliacine tvarka buvo perduotas nagrinėti kitam teisėjui⁹⁵.

Pareigos nusišalinti esminis bruožas tas, kad įstatymo nustatytais atvejais tokią pareigą nusišalinti turintiems subjektams nepaliekama galimybė svarstyti klausimą dėl nusišalinimo. Įstatymai įsakmiai nustato, kad esant BPK 58 straipsnyje numatytais atvejais toks nusišalinimas yra privalomas⁹⁶. Tuo tarpu nušalinimo teisė suteikta tiems asmenims, kuriems rūpi bylos baigtis ir tai yra jų teisė, bet ne pareiga. Konstatuotina, kad byla išnagrinėjus šališkam teismui, atsiranda neginčijamas pagrindas nuosprendžio negaliojimui ir panaikinimui. Tokią sąlygą patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos priimta nutartis, kurioje buvo pripažinta, kad BPK 58 ir 59 straipsnių, nustatančių nušalinimo bei nusišalinimo pagrindus ir tvarką, pažeidimas laikomas esminiu BPK pažeidimu, todėl apskūsta apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina ir byla grąžintina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka⁹⁷.

Teisės pareikšti nušalinimą ir pareigos nusišalinti nuo tolesnio dalyvavimo baudžiamojoje byloje esmė susijusi su faktiniais pagrindais, nurodytais BPK 58 straipsnyje, kuriems esant pagrįstai kyla abejonė dėl vienu ar kitu proceso subjektu galimo suinteresuotumo bylos baigtimi. Šiuo atveju labai svarbu, kad įgyvendinant asmens teisę į tinkamą procesą būtų atsižvelgiama ir į BPK 58 straipsnyje numatytų pagrindų buvimą, ir į akivaizdžią tikimybę, kad tokie minėtame straipsnyje numatyti pagrindai galimi⁹⁸. Atsižvelgiant, kad nušalinimo institutas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėse yra žinomas kaip spaudimo teismui priemonė, negali būti laikomasi nuomonės, kad geriau patenkinti net ir nepagrįstus nušalinimus ir taip išvengti kokių nors abejonų teismo nešališkumu. Teismas turi griežtai laikytis įstatymų ir nepasiduoti jokiam spaudimui⁹⁹.

2.3. Teisėjo (teismo) nušalinimo pagrindai – teoriniai ir praktiniai aspektai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 5 dalyje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Šias nuostatas

⁹⁵ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2015 m. kovo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-298/2015.

⁹⁶ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.82.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2013.

⁹⁸ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.79.

⁹⁹ GODA, G. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalyd. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p.165.

detalizuojantys BPK 58 straipsnis pateikia sąrašą aplinkybių, kurioms esant teisėjas negali būti laikomas nešališku ir galinčiu byloje priimti objektyvų sprendimą. Šio straipsnio pirmoje dalyje yra išvardinti bendri nušalinimo pagrindai, kuriais remiantis nušalinimas gali būti pareikštas visiems subjektams, kurie turi įstatyminę pareigą būti nešališkais. Tuo tarpu antroji šio straipsnio dalis numato papildomus pagrindus, kuriais remiantis tik teisėjas gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo. Tai reiškia, kad „įstatymas numato žymiai daugiau aplinkybių, draudžiančių dalyvauti procese teisėjui, nei kitiems proceso dalyviams pagrindžiant tuo, kad teisėjo nešališkumui keliami daugiau reikalavimų, lyginant su kitais proceso dalyviais, nes būtent teismas priima galutinį sprendimą“¹⁰⁰.

2.3.1. Šeimyniniai ar giminystės ryšiai su kitais proceso subjektais

BPK 58 straipsnyje nurodyta, kad teisėjas negali dalyvauti tiriant ir nagrinėjant bylą, jeigu jis yra nukentėjusiojo, privataus kaltintojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo šeimos narys ar giminaitis. Taip pat jeigu jis yra įtariamojo, kaltinamojo bei nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis. Toks neginčytinas nušalinimo pagrindas taip pat yra reglamentuotas Rusijos ir Lenkijos Baudžiamojo proceso kodeksuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame straipsnyje kalbama ne apie artimuosius giminaičius, o tiesiog apie giminaičius. BPK nenustato, kokie asmenys gali būti laikomi giminaičiais, todėl šiuo atveju reikėtų vadovautis Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso III knygos IV dalies IX skyriaus „Giminystė ir svainystė“¹⁰¹ nuostatomis, kurios detalios

¹⁰⁰ GODA, G. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 161.

¹⁰¹ Giminystė yra kraujo ryšys tarp asmenų, kilusių vienas iš kito arba iš bendro protėvio. Giminystė sukelia teises pasekmes tik įstatymų numatytais atvejais. Giminystei prilyginami santykiai tarp įvaikių ir jų palikuonių ir tėvių bei jų giminaičių. Skiriamos tiesioji ir šoninė giminystės linijos. Tiesioji giminystės linija yra tarp protėvio ir palikuonių (proseneliai, seneliai, tėvai, vaikai, vaikaičiai, provaikaičiai ir t. t.). Giminystė, einanti iš palikuonio į protėvį, yra tiesioji aukštutinė giminystės linija (vaikaičiai, vaikai, tėvai, seneliai ir t. t.). Giminystė, einanti iš protėvio į palikuonį, yra tiesioji žemutinė giminystės linija (seneliai, tėvai, vaikai, vaikaičiai ir t. t.). Giminystė tarp asmenų, kilusių iš bendro protėvio, yra šoninė giminystės linija (broliai ir seserys, pusbroliai ir pusseserės, dėdės arba tetos ir sūnėnai arba dukterėčios ir t. t.). Giminystės laipsnis – tai skaičius gimimų, kurie sieja giminaičius, išskyrus bendro protėvio (protėvių) gimimą. Teises pasekmes sukelia tik įstatymų numatytas giminystės artumo laipsnis. Artimaisiais giminaičiais pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys). Svainystė – santykis tarp vieno sutuoktinio ir antro sutuoktinio giminaičių (posūnio, podukros, patėvio, pamotės, uošvės, uošvio, žento, marčios ir t. t.) bei tarp abiejų sutuoktinių giminaičių (vyro brolio ar sesers ir žmonos brolio ar sesers, vyro tėvo ar motinos ir žmonos tėvo ar motinos ir t. t.). Svainystė teises pasekmes sukelia tik įstatymų numatytais atvejais.

išaiškina kokie asmenys yra saistomi šiais ryšiais. Analizuojant užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymus pastebėta, kad Lenkijos BPK įtvirtintos nuostatos, kurios reguliuoja tapatų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui nušalinimo pagrindą, detaliau nurodo, su kokiais asmenimis giminystės ar kitokiais ryšiais saistomas teisėjas negali dalyvauti procese¹⁰². Pavyzdžiui minėto įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 2 punkte aiškiai nurodoma, kad teisėjas negali dalyvauti bylos nagrinėjime jeigu yra proceso dalyvio ar nukentėjusiojo arba jų gynėjo, įstatyminio atstovo sutuoktinis arba yra šių asmenų sugyventinis.

Analizuojant teisėjo nušalinimą kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti sprendžiama, ar kraujo ryšys tarp bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos nario) ir BPK 57 straipsnio 2 dalyje paminėtų proceso dalyvių arba suinteresuotų bylos baigtimi asmenų gali turėti įtakos teismo nešališkumui. Detalizuojant šį teiginį svarbu pažymėti, kad giminystės ryšių negali būti nei tarp teisėjo ir kitų proceso dalyvių, kuriems gali būti pareikštas nušalinimas, nei tarp pačių teisėjų. Nagrinėjamu klausimu yra konstatuotina, kad „tolimas kraujo ryšys su asmeniu, su kuriuo proceso dalyvis niekada nepalaikė jokių santykių, priklausomai nuo konkrečios situacijos gali būti nepakankamas pagrindas nusišalinti ar reikšti nušalinimą“¹⁰³. Manytina, kad tokia praktika yra tikslinga, kadangi ne visada kraujo ryšys tarp asmenų sąlygoja jų artimą ryšį ar bendravimą.

Teismo nešališkumui užtikrinti Teismų įstatymo 34 straipsnis numato, jog jeigu teisėjas byloje yra proceso šalis, o ta byla teisinga teismui, kuriame jis arba jo sutuoktinis, vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), taip pat jo sutuoktinio vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės) dirba teisėju (išskyrus Aukščiausiąjį Teismą, Apeliacinį teismą ir Vyriausiąjį administracinį teismą), aukštesnės pakopos teismo pirmininkas perduoda šią bylą nagrinėti kitam tos pačios pakopos teismui. Ši taisyklė taikoma ir tuo atveju, kai byloje proceso šalis yra šioje dalyje nurodyti teisėjo giminaičiai. Tokia nuostata ne tik eliminuoja galimybę pareikšti nušalinimą nagrinėjamu pagrindu, bet tuo pačiu užtikrina proceso greitumą, kadangi vadovaujantis Teismų įstatymo 43 straipsniu teisėjas privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame tas teisėjas, to teisėjo sutuoktinis, vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), taip pat jo sutuoktinio vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės) yra proceso šalis, jei byla teisinga teismui, kuriame jis dirba teisėju.

¹⁰² Lenkijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 40 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai.

¹⁰³ GODA, G. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 162.

Praktikoje giminystės santykių fakto buvimas nekelia didelių problemų, kadangi esant šiam faktui teisėjai patys įgyvendina savo pareigą nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, arba, kaip numato teismų įstatymas, praneša teismo pirmininkui apie savo giminystės ryšį su asmeniu, kuris teismingoje šiam teismui byloje yra proceso šalis.

2.3.2. Kito procesinio statuso turėjimas tame pačiame procese

Analizuojant šį pagrindą, pažymėtina, kad baudžiamasis įstatymas įsakmiai nurodo, kad teisėjas negali dalyvauti procese, jeigu jis:

1. tame procese yra nukentėjusysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas.

2. tame pačiame procese yra buvęs liudytoju ar kurio nors iš proceso dalyvių, galinčių turėti atstovą, atstovu.

3. jeigu jis tame procese dalyvavo kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar gynėjas.

Lyginant Baudžiamojo proceso nušalinimo pagrindų nuostatas su kitų teisės šakų norminiais teisės aktais pastebėtina, kad Administracinių bylų teisenos įstatymas be minėtų pagrindų numato dar ir tai, kad teisėjas negali nagrinėti bylos, jeigu jis pirmiau nagrinėjant tą bylą dalyvavo kaip specialistas, ekspertas, vertėjas, teismo posėdžių sekretorius¹⁰⁴. Visos šios tiek BPK, tiek kitų kodifikuotų norminių teisės aktų nuostatos įtvirtina sąlyga, jog teisėjo dalyvavimas tame pačiame procese atliekant skirtingų subjektų funkcijas yra negalimas. Tokią sąlygą pagrindžia EŽTT praktika, kuri nagrinėjamu klausimu yra pakankamai plati. Pavyzdžiui byloje *Svetlana Naumenko prieš Ukrainą* EŽTT pažymėjo, kad Odesos apygardos teismo pirmininko pavaduotojo skundas buvo paduotas to paties teismo prezidiumui. Skundą, kurį pats pateikė prezidiumui, kurio nariu bei pirmininko pavaduotoju buvo, kartu su prezidiumo kolegomis nagrinėjo pats Odesos apygardos teismo pirmininko pavaduotojas. Teismo teigimu, tokie veiksmai, yra nesuderinami su subjektyvaus nešališkumo reikalavimais, kadangi niekas negali būti ieškovu ir atsakovu savo paties byloje¹⁰⁵. Dar vienoje byloje EŽTT nurodė, kad atsižvelgus į tai, kad to paties teisėjo iniciatyva buvo pradėtos pareiškėjo pašalinimo iš pareigų procedūros, jis iš esmės veikė, kaip kaltintojas procedūrų metu (teikė įrodymus ir argumentus) bei dalyvavo priimant sprendimą pašalinti pareiškėją, pastarajam galėjo kilti

¹⁰⁴ Administracinių bylų teisenos įstatymo 47 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

¹⁰⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Naumenko prieš Ukrainą* byloje, Nr. 42023/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61626>>.

pagrįstų abejonių, jog šis teisėjas yra iš anksto įsitikinęs, jog pareiškėjas padarė nusižengimus, dėl kurių atliekamas tyrimas ir turėtų būti pašalintas iš pareigų. Teismo vertinimu, teisėjo J. V. vaidmuo procese lėmė tai, kad nebuvo išlaikytas tiek objektyvus, tiek subjektyvus nešališkumo nustatymo testas¹⁰⁶. Kitoje byloje EŽTT, įvertinęs teisėjo, kuris anksčiau dirbo kaip tyrėjas to paties asmens byloje, atliktų pareigų apimtį ir pobūdį, ypač tai, kad anksčiau dirbdamas tyrėju jis ne kartą apklausė pareiškėją ir buvo puikiai susipažinęs su jo byla, padarė išvadą, kad toks teisėjas turėjo išankstinę nuomonę apie pareiškėją, todėl negalėjo nešališkai spręsti bylos. Šioje byloje EŽTT pabrėžė, kad tas pats asmuo negali būti toje pačioje byloje ir teisėju, ir tardytoju¹⁰⁷.

Byloje *Tierce ir kiti prieš San Marino*, EŽTT konstatavo, kad visuomenė gali pagrįstai abejoti, ar pareigūnas, kuris anksčiau buvo prokuroras ir dabar eina teisėjo pareigas, užtikrins pakankamas jo nešališkumo garantijas¹⁰⁸. Ypač plačiai EŽTT apie teisėjo šališkumą pasisakė byloje *Piersack prieš Belgiją*¹⁰⁹, kurioje pripažino teisės į nešališką teimą pažeidimu tai, prisiekusiųjų teismo primininkas toje pačioje byloje priėmė procesinius sprendimus kaip prokuroras. Teismas nurodė, kad objektyviai pagrįsta abejonė iškyla ne tik tada, kai teisėjas ankstesniu laiku atlikdamas prokuroro ar tyrimo pareigūno funkcijas pats asmeniškai tiesiogiai ar netiesiogiai atliko tyrimą ar atskirus tyrimo veiksmus baudžiamojoje byloje, bet ir tais atvejais, kai jis šioje konkrečioje byloje anksčiau buvo išdėstęs savo nuomonę ar poziciją, kuria yra paremtas kaltinimas, ar netgi ir tais atvejais, kai jis pats nei tiesiogiai, nei netiesiogiai neatliko jokių tyrimo veiksmų, nereiškę jokių oficialių nuomonių ir nedavė nurodymų, tačiau tuo metu dirbo tokiaame prokuratūros padalinyje, kurio nariai (buvę tiesioginiai kolegos) atliko šios nusikalstamos veikos tyrimą. Bet tuo pačiu šioje byloje Teismas pabrėžė tai, kad baudžiamąją bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau dirbo prokuratūroje (platesniu požiūriu, baudžiamojo persekiojimo institucijoje), kuri ir atliko kaltinamajam įkaitinamos nusikalstamos veikos tyrimą, tačiau pats asmeniškai niekaip nebuvo susijęs su šios konkrečios nusikalstamos veikos tyrimu, kitaip tariant, vien tai, kad bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau buvo

¹⁰⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. balandžio 30 d. sprendimas *Mitrinovski prieš Buvsiją Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* byloje, Nr. 6899/12 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154027>>.

¹⁰⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1987 m. rugsėjo 14 d. sprendimas *De Cubber prieš Belgiją* byloje, Nr. 9186/80 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57464>>.

¹⁰⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 17 d. sprendimas *Tierce prieš San Marino* byloje, Nr. 69700/01 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61150>>.

¹⁰⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1984 m. spalio 26 d. sprendimas *Piersack prieš Belgiją* byloje, Nr. 8692/79 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57556>>.

prokuroras, nereikia objektyviai pagrįstos abejonės baudžiamąją bylą nagrinėjančio teisėjo nešališkumu.

Lietuvoje teismai formuoja panašią praktiką ir nurodo, kad teisėjo šališkumo pripažinimui reikia nustatyti, jog teisėjas, prieš tai dirbęs ikiteisminio tyrimo įstaigoje, būtų tiesiogiai susijęs su nagrinėjamos bylos tyrimu. Pavyzdžiui Apeliacinės instancijos teisme nuteistojo gynėjas pareiškė nušalinimą vienam kolegijos teisėjui A.V., motyvuodamas tuo, kad šis teisėjas negali būti objektyvus nagrinėjamoje byloje, nes, būdamas generaliniu prokuroru, organizavo ir kontroliavo B. G. B. S. baudžiamosios bylos ikiteisminį tyrimą, koordinavo ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmus. Vadovaudamosios BPK 59 straipsnio 2 dalies 2 punktu, nedalyvaujant kolegijos pirmininkui A. V., teisėjos S. B. ir J. Č. pareikštą nušalinimą atmetė, motyvuodamas tuo, kad byloje nėra jokių duomenų, kad A. V., eidamas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigas, atliko kokius nors ikiteisminio tyrimo veiksmus nagrinėjamoje byloje, nagrinėjo ikiteisminio tyrimo proceso dalyvių skundus ar kontroliavo ikiteisminį tyrimą; vien A. V. einamos pareigos nėra pagrindas teisėją nušalinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutiko su tokia apeliacinės instancijos nuostata nurodęs, kad nėra jokio teisinio pagrindo išvadai, jog teisėjas A. V., priimdamas skundžiamą nutartį nagrinėjamoje byloje, buvo šališkas, nes šioje byloje nenustatyta aplinkybių, numatytų BPK 58 straipsnyje, dėl kurių teisėjas būtų negalėjęs nagrinėti baudžiamosios bylos ir privalėjęs nusišalinti¹¹⁰.

Tačiau nagrinėjant EŽTT praktiką pastebėtina, jog kartais teismas prieštarauja savo pateiktoms išvadoms. Pavyzdžiui byloje *Bulut prieš Austriją*¹¹¹, EŽTT paneigė objektyviai pagrįstą abejonę teismo nešališkumu tokioje situacijoje, kai vienas iš baudžiamąją bylą nagrinėjančios teisėjų kolegijos narių ikiteisminiame tyrime apklausė liudytoją, tačiau nedalyvavo nei rengiant šią bylą teismui, nei buvo atsakingas už sprendimą pradėti teismo procesą, o jo procesinė veikla ikiteisminėje stadijoje tiek laiko, tiek turinio požiūriais apsiribojo vien liudytojų apklausa ir neapėmė nei surinktų įrodymų, nei kaltinamojo dalyvavimo padarant nusikalstamą veiką vertinimo. Tokia EŽTT išvada leidžia suprasti, jog kartais teisėjo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu nesudaro pagrindo jo nušalinimui bylą nagrinėjant iš esmės, tačiau šiuo atveju svarbu atsižvelgti į atliktus teisėjo veiksmus ikiteisminio tyrimo metu, jų pobūdį ir reikšmę atliktam tyrimui.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-516/2014.

¹¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. vasario 22 d. sprendimas *Bulut prieš Austriją* byloje, Nr. 17358/90 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57971>>.

Lietuvoje bet koks teisėjo ankstesnis dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu eliminuoja galimybę šiam teisėjui dalyvauti teisiniame bylos nagrinėjimo procese.

2.3.3. Suinteresuotumas bylos baigtimi

BPK 58 straipsnio 1 dalies 3 punktą nurodo, kad teisėjas negali dalyvauti procese, jeigu jis pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi. Detalizuojant šią nuostatą svarbu pažymėti, kad teisės literatūroje teisėjo asmeninis suinteresuotumas skirstomas į tiesioginį ir netiesioginį suinteresuotumą baudžiamojoje byloje. Tiesioginiu suinteresuotumu bylos aplinkybėmis laikomas toks suinteresuotumas, kai teisėjas byloje turi materialinį ar kitokį interesą, dėl kurio bus arba gali būti sprendžiama byloje. Netiesioginio suinteresuotumo pavyzdys gali būti tokia situacija, kai teisėjas, nors ir netiesiogiai, yra suinteresuotas baudžiamosios bylos baigtimi, nes byloje dalyvauja asmenys, kurių interesai teisėjui yra svarbūs dėl giminystės ar kitų artimų ryšių¹¹². Apibendrinant šį teiginį galima teigti, kad teisėjui dėl suinteresuotumo bylos baigtimi dalyvauti procese negalima, jeigu bylos baigtimi suinteresuoti tiek jis pats, tiek jo šeimos nariai ar giminaičiai. Šiuo atveju taip pat taikoma sąlyga, jog kalbant apie giminaičius, turima omenyje ne tik artimuosius giminaičius. Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekse teisės norma, numatanti teisėjo netiesioginį suinteresuotumą, kai bylos šalimi yra jo giminaičiai, yra įtvirtinta šio kodekso 40 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose, kuriai nustatytas nušalinimo pagrindas yra taikomas bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje¹¹³.

2.3.4. Bet kokios kitos aplinkybės, dėl kurių kyla pagrįstų abejonių dėl teisėjo nešališkumo.

Kaip jau buvo nurodyta anksčiau, nagrinėjant baudžiamojo proceso normas, reglamentuojančias teismo nušalinimo pagrindus, konstatuotina, kad BPK 58 straipsnyje nurodytas nebaigtinis pagrindų sąrašas, kadangi minėto straipsnio 1 dalies 4 punktą leidžia pagrįsti nušalinimą ne tik Baudžiamojo proceso kodekse išvardintais konkrečiais pagrindais, bet ir kitomis aplinkybėmis, kurios kelia abejonių teisėjo (teismo) nešališkumu. Tokia nuostata reiškia, kad nušalinimas teismui gali būti pareiškiamas bet

¹¹² JURKA, R., *et al.* *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.87.

¹¹³ GRAJEWSKI JAN; PAPRZYCKI LECH K.; PŁACHTA MICHAŁ *Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1-424: tom .1* Kraków : Zakamycze, 2003, p. 161.

koku pagrindu, kuris leidžia abejoti nešališku ir objektyviu bylos nagrinėjimu.¹¹⁴ Tiksliesniam šios normos išaiškinimui būtina išanalizuoti tiek nacionalinių teismų, tiek EŽTT praktiką, kadangi būtent šie teismai savo nutarimuose konstatuoja, kokios šalių nurodomos aplinkybės sąlygoja, o kokios – ne, teisėjo (teismo) nešališkumą baudžiamajame procese.

Analizuojant aplinkybes, kurios proceso dalyvių nuomone kelia abejonių dėl teisėjo šališkumo, pirmiausia vertėtų paminėti tas, kurias įmanoma nustatyti dar iki įrodymų tyrimo pradžios. Viena tokių būtų tai, kad bylą nagrinėjantį teisėją su proceso dalyviais gali sieti ne tik giminystės ryšiai, bet ir kitokie santykiai. EŽTT yra konstatavęs, kad objektyvusis nešališkumas dažniausiai yra susijęs su hierarchiniais ar kitokiais teisėjo ir kitų proceso dalyvių ryšiais¹¹⁵. Bylos nagrinėjimo metu gali iškilti faktų, jog teisėjas yra asmeniškai pažįstamas su kuriuo nors proceso dalyviu, arba kartų mokėsi, studijavo, priklauso vienam būreliui ar religinei bendruomenei, dėsto vienoje mokymo įstaigoje arba kitokie santykiai. Kadangi Lietuva yra maža šalis, kurioje gyvena sąlyginai ne daug žmonių, todėl visais minėtais atvejais svarbiausia turi būti atsižvelgiama ne į tokio fakto buvimą, o į jo turinį. Pavyzdžiui teisinėje literatūroje pateikiama, kad „priklausymas kuriai nors vienai socialinei grupei nėra pagrindas abejoti teismo nešališkumu, nebent yra pagrįstų įtarimų, kad teisėjas turi finansinių interesų, susijusių su bylos baigtimi“¹¹⁶. Tokios išvados yra paremtos tiek nacionaline, tiek EŽTT praktika. *Salaman prieš Jungtinę Karalystę* byloje EŽTT nepripažino, kad teisėjas buvo šališkas, nors jis, liudytojais ir viena bylos šalis priklausė masonų ložei¹¹⁷. Taip pat EŽTT yra išaiškinęs, jog „vien tai, kad baudžiamąją bylą iš esmės nagrinėjantis teisėjas, vienas iš teisėjų kolegijos narių ar visuomenės atstovas teisme asmeniškai gerai pažįsta į procesą iškviestą liudytoją ar teisėją su šiuo liudytoju sieja darbo santykiai, automatiškai nereiškia objektyviai pagrįstos abejonės baudžiamąją bylą nagrinėjančio teisėjo nešališkumu. Esminę reikšmę šiuo atveju turi tai, ar teisėjo ir liudytojo pažintis ar jų santykiai yra tiek glaudūs ir nuolatiniai, kad iš jų gali būti daroma išvada teisėjo šališkumą“¹¹⁸.

¹¹⁴ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.255.

¹¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. spalio 26 d. sprendimas *Miller ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 45825/99; 45826/99; 45827/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67200>>.

¹¹⁶ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p.397.

¹¹⁷ *Ibid.*, p.397.

¹¹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. birželio 10 d. sprendimas *Pullar prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 22399/93 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57995>>.

Nacionalinėje teismų praktikoje taip pat yra pasisakoma apie minėtų aplinkybių pagrįstumą nustatant teisėjo šališkumą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje išsamiai pasisakė apie proceso dalyvio pateiktas abejones dėl bylą nagrinėjusio teismo šališkumo ir nurodė jog „tai, kad nukentėjusysis dirba Lietuvos apeliacinio teismo teisėju, turi teisinių žinių ir buvo aktyvus teisminio bylos nagrinėjimo metu, nėra teismo šališkumo įrodymas. [...] Tai, kad buvo patenkintas nukentėjusiojo prašymas pakeisti kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą, taip pat nerodo teismo šališkumo. Šiuo atveju nukentėjusysis pasinaudojo jam Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnyje nustatyta tvarka suteikta procesine teise ir tai neturi būti vertinama kaip aplinkybė, rodanti teismų šališkumą. [...] Bylai nagrinėti apeliacine tvarka buvo paskirta mišri Baudžiamųjų ir Civilinių bylų skyrių teisėjų kolegija. [...] Atkreiptinas dėmesys į tai, kad į kolegijos sudėtį įėjo net dvi Civilinių bylų skyriaus teisėjos ir viena Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja, kuri Lietuvos apeliaciniame teisme pradėjo dirbti neseniai¹¹⁹. Visos minėtos teismo aplinkybės rodo, kad nagrinėjamu atveju nebuvo teismo nešališkumo principo pažeidimo, bei aiškiai matoma, kad buvo stengiamasi pašalinti bet kokias abejones dėl teismo nešališkumo, kurios galėjo atsirasti, kadangi nukentėjusysis yra Lietuvos apeliacinio teismo teisėju.

Kitoje byloje, vertindamas galimą teisėjo šališkumą byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad vien praeityje buvę darbo santykiai toje pačioje įstaigoje ar institucijoje, pats faktas, kad teisėja ir gynėjas prieš kurį laiką buvo bendradarbiai, nėra pakankamas pagrindas abejoti teisėjos nešališkumu. Tokią teismo išvadą motyvavo tai, kad bylą nagrinėjusi pirmosios instancijos teisme, ir išteisintojo gynėjas vienoje įstaigoje dirbo iki 2000 metų, po to šie asmenys bendrose įstaigose ar institucijose nedirbo, pavaldumo ryšiais nebuvo siejami¹²⁰.

Tačiau ne visada teismų praktika, esant anksčiau paminėtoms nagrinėjamo nušalinimo pagrindo aplinkybėms, kuriom esant suabejojama dėl teisėjo nešališkumo, yra vienoda. Pavyzdžiui byloje *Sramek prieš Austriją* EŽTT, įvertindamas, kad vienas iš teismo narių savo profesinėje veikloje buvo pavaldus vienai iš bylos šalių, konstatavo, kad teismo proceso dalyviai galėjo pagrįstai suabejoti tokio teismo nario nepriklausomybe¹²¹. O byloje *Pescador Valero prieš Ispaniją* Teismas konstatavo, kad

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132/2015.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2014.

¹²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1984 m. spalio 22 d. sprendimas *Sramek prieš Austriją* byloje, Nr. 8790/79 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57581>>.

atsižvelgiant į tai, kad teisėjas buvo kartu ir dėstytojas universiteto, iš kurio gaudavo nuolatines pajamas, tokio teisėjo dalyvavimas bylos procese, kuriame buvo paduotas skundas prieš tą universitetą, kėlė pagrįstų abejonių dėl teisėjo nešališkumo¹²².

Tokia EŽTT nuostata suponuoja kitą svarbią aplinkybę, keliančią galimą abejonę dėl teismo nešališkumo – tai pavaldumo santykių buvimas. Byloje *Findlay prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT nustatė, teisėjo nepriklausomumas ir nešališkumas gali būti pažeistas, jeigu tas pats pareigūnas paskiria parengtinį tyrimą atlikusius asmenis, teismo narius bei kaltintoją ir gynėją, kurie pagal rangą ir tarnybą yra jam pavaldūs¹²³. Panašios nuomonės EŽTT laikėsi byloje *Daktaras prieš Lietuvą*, kurioje pažymėjo, kad Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas pateikė kasacinį teikimą to skyriaus teisėjams, paprašius pirmosios instancijos teisėjui, nepatenkintam Apeliacinio teismo sprendimu. Pirmininkas pasiūlė panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Tada tas pats pirmininkas paskyrė teisėją pranešėją ir sudarė kolegiją bylai nagrinėti. Rekomenduodamas priimti ar panaikinti konkretų sprendimą, pirmininkas neišvengiamai tampa teisiamojo sąjungininku arba oponentu. Todėl teismas nurodė, kad kai Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ne tik imasi prokuroro vaidmens, bet ir, greta organizacinių ir vadybinių funkcijų, sudaro teismą, negalima pasakyti, kad vertinant objektyviai, egzistuoja pakankamos garantijos, pašalinančios bet kokia pagrįstas abejones dėl neleistino spaudimo nebuvimo, o tas faktas, kad pirmininko įsikišimą paskatino pirmosios instancijos teismo teisėjas, tik sunkina situaciją¹²⁴. Tuo remiantis EŽTT konstatavo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Kitas svarbus momentas, nagrinėjant BPK 58 straipsnio 1 dalyje 4 punkte numatytą nušalinimo pagrindą, yra teismo galimybė aktyviai veikti baudžiamojo proceso metu. Šiuo atveju svarbu yra nustatyti ribas, kurių teismas, būdamas aktyvus, negali peržengti. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės, teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas

¹²² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 17 d. sprendimas *Pescador Valero prieš Ispaniją* byloje, Nr. 62435/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61149>>.

¹²³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1997 m. vasario 25 d. sprendimas *Findlay prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 22107/93 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58016>>.

¹²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42095/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58855>>.

negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta; teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams; atlikdamas proceso veiksmus teismas turi būti nešališkas ir veikti taip, kad nesudarytų prielaidų manyti, jog jis yra šališkas ar priklausomas¹²⁵.

Šiuo atveju svarbu paminėti BPK 257 straipsnį, kuriame nurodyta, kad jeigu nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, kad kaltinamasis gali būti padaręs kitą nusikalstamą veiką, kuri nebuvo nurodyta kaltinamajame akte, taip pat kad nusikalstamą veiką gali būti padaręs kitas asmuo, teismas motyvuota nutartimi tai praneša prokurorui. Analizuojant šią teisės normą, kyla klausimas, ar teisėjas, kuris priimdamas tokią nutartį, nedemonstruoja išankstinės nuomonės dėl asmens kaltumo. Manytina, kad šiuo atveju prielaida dėl galimo teisėjo šališkumo gali kilti, todėl būtent tik šiais dviem motyvais grąžinęs bylą prokurorui teisėjas vėliau šios bylos nagrinėti negalės. Visais kitais atvejais, kaltinamojo akto grąžinimas prokurorui papildyti negali būti vertinamas kaip šališkumo įrodymas. BPK 58 straipsnio 2 dalyje toks draudimas, kad teisėjas negali nagrinėti bylos tuo atveju, jeigu jo sprendimas perduoti bylą prokurorui kaltinamojo akto trūkumams pašalinti aukštesnės instancijos teismo buvo panaikintas, nėra numatytas¹²⁶.

Taip pat svarbu yra tai, kad „kiek aktyvus turi būti teismas Lietuvos baudžiamajame procese, priklauso ne tik nuo to, kaip yra aiškinamas rungimosi principo turinys, bet ir nuo to, ar teismas laikytinas nešališku, kai keičia nusikalstamos veikos kvalifikavimą savo iniciatyva“¹²⁷. Baudžiamojo proceso kodekse yra įtvirtinta, kad jei proceso metu atsiranda poreikis keisti veikos kvalifikavimą, tai gali būti daroma ne tik prokuroro, nukentėjusiojo, bet ir teismo iniciatyva, informuojant kaltinamąjį tik tada, kai veika gali būti kvalifikuota pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikalstamąją veiką¹²⁸. Svarbu paminėti, kad anksčiau vertindamas teisės aktų nuostatas, leidžiančias teismui keisti kaltinimą į sunkesnę, Konstitucinis Teismas teigė, kad tokiu atveju teismas imasi prokurorų funkcijų, parodydamas, kokia linkme jis kreips bylos nagrinėjimą, kas sudaro

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 119-6005.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442/2014.

¹²⁷ MILINIS, A.; BILIUS, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 386.

¹²⁸ BPK 255 str. 2 d. 256 str. 2 ir 4 d.

prielaidas abejoti teismo nešališkumu¹²⁹. Atsižvelgiant į šiuo metu egzistuojančią Konstitucinio Teismo praktiką, kuri nustato teismui pareiga būti aktyviam proceso metu, daroma išvada, kad teismui leidžiant savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą nėra pažeidžiamas teismo nešališkumo principas.

Dar vienos, be ne dažniausiai teismų praktikoje nurodomos aplinkybės dėl galimo teismo šališkumo yra susijusios su teisėjo priimtais sprendimais proceso metu bei paskelbtu nuosprendžiu. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad teismas tam tikrose situacijose, kai vertina įrodymus, nagrinėja proceso dalyvių prašymus ir pan., negali būti laikomas šališku jau vien todėl, kad atlieka šiuos procesinius veiksmus¹³⁰.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentuotai išreiškia nuomonę, kad lūkesčių nepateisinęs teismo nuosprendis nėra galimas nušalinimo pagrindas. Tokios praktikos teismas laikosi ne vienoje byloje - „vien tai, kad teismas, įvertinęs byloje surinktų įrodymų visumą, priėmė nuteistajam nepalankų sprendimą, savaime nereiškia teismo šališkumo“¹³¹. EŽTT taip pat pažymėjo, kad vien tik tai, jog buvo priimtas sprendimas, nepalankus pareiškėjai, negali savaime sukelti abejonių dėl teismo nepriklausomumo ir nešališkumo¹³². Kaip teigia R.Merkevičius „baudžiamojo proceso įstatyme nėra (ir negali būti) nustatyta, jog apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas pats savaime jau yra pagrindas abejoti teisėju (teisėjų kolegijos), priėmusios tokį sprendimą, nešališkumu“¹³³.

Kitoje byloje pirmosios instancijos teismo šališkumą kasatorius įžvelgia vien dėl jam nepriimtinių šio teismo išvadų, padarytų vertinant įrodymus. Teismas konstatavo, kad to akivaizdžiai nepakanka pripažinti, kad teismas bent vienu iš minėtų abiejų – subjektyvaus ir objektyvaus - vertinimo aspektų buvo šališkas¹³⁴. Vien kasatorės nesutikimas su teismo atliktu įrodymų vertinimu negali būti šališkumą liudijanti aplinkybė¹³⁵. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402.

¹³⁰ JURKA, R., *et al. Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.94.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 27 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-674/2011*.

¹³² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Nikolova prieš Bulgariją* byloje, Nr. 31195/96 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58228>>.

¹³³ MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 87.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 28 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-661/2010*.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 18 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315/2013*.

baudžiamuosius įstatymus¹³⁶. Todėl vien tik apeliacinės instancijos teismo nustatytos pirmosios instancijos teismo padarytos teisės aiškinimo klaidos nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad pirmosios instancijos teismas bylą nagrinėjo šališkai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad šališkumas yra susijęs būtent su išankstinės nuomonės turėjimu. Šališku visada turėtų būti pripažįstamas teismas, kai bylą nagrinėjo nors vienas teisėjas, negalėjęs dalyvauti procese dėl Baudžiamojo proceso kodekse 58 straipsnyje išvardytų aplinkybių. Nesant konkrečių bylą nagrinėjančio teismo šališkumo požymių, jo konstatavimas neturi būti grindžiamas tuo, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendis pagrįstas neišsamiu bylos aplinkybių išnagrinėjimu (neįvertino dalies įrodymų ar netinkamai juos įvertino), taip pat tuo, kad padarytos išvados neatitinka faktinių bylos aplinkybių, kitokiais teismo baigiamojo akto surašymo trūkumais¹³⁷. Taip pat svarbu paminėti, kad teismo šališkumo išraiška, nebent įrodyta priešingai, negali būti ir tokios situacijos, kai aukštesnės instancijos teismas panaikina ir priima naują nuosprendį¹³⁸.

Neretai nešališkumo reikalavimai pažeidžiami per teismo procesą, kai teisėjai akivaizdžiai demonstruoja savo nuomonę bylą baigčiai svarbiais klausimais. Baudžiamosiose bylose akivaizdus teisėjo kaltinamasis nukrypimas ar polinkis neretai pažeidžia nekaltumo prezumpciją, rungimosi sąlygas bei šalių lygybės principą¹³⁹. Skunde Lietuvos Aukščiausiajam Teismui kasatorė nurodo, kad vienas iš šališkumo aspektų nagrinėjant bylą buvo teisėjos A. K. elgesys teismo posėdžio metu su nukentėjusiosiomis, jų įžeidinėjimas, nepagarbos joms rodymas užduodant klausimus. Kasacinės instancijos teismas sutiko su apeliacinės instancijos pateikta motyvuota nuomone, kad teisėjos užduodami klausimai nukentėjusiosioms neduoda pagrindo konstatuoti jos šališkumo, nes vertinant klausimų turinį reikia atsižvelgti į pačią bylos specifiką, į tai, kad nukentėjusiosios savo parodymuose ne visada buvo nuoseklios, neiškiai atsakinėjo į klausimus. Konkrečių faktų, patvirtinančių išankstinį teisėjos nusistatymą, išskyrus nusiteikimą prieš teisėjos apklausos metodiką bei nesutikimą su įrodymų vertinimu, byloje nėra, todėl nėra pagrindo manyti, kad pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, buvo šališkas¹⁴⁰.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2011.

¹³⁸ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.95.

¹³⁹ JURKA, R. *Teisė į teisingą teismą. Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p.41.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315/2013.

Taip pat teismo posėdžiui pirmininkaujančios teisėjos apsirikimas pasakant asmens procesinį statusą, dėl kurio nėra suvaržomos procesinės teisės, teismo baigiamojo akto skelbimo datos nustatymo aplinkybės, kasaciniame skunde išdėstyta kritinė nuomonė dėl įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme, kaltinamojo akto ir apkaltinamojo nuosprendžio savo turiniu teisingų formuluočių panašumas, nuteistojo asmenybės apibūdinimas nuosprendyje nerodo apeliacine tvarka bylą nagrinėjusios teisėjų kolegijos šališkumo.¹⁴¹ Nėra pagrindas šališkumui konstatuoti ir kasaciniame skunde nurodomos aplinkybės, kad teisėja nuosprendį, nukentėjusiosios manymu, surašė per greitai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad nustatydamas nuosprendžio paskelbimo datą teismas turi atsižvelgti į nuosprendžio apimtį, sprendžiamų klausimų sudėtingumą ir pan. Atsižvelgdama į priimto nuosprendžio apimtį ir jame spręstus klausimus konstatuoti, kad pirmosios instancijos teismas buvo šališkas dėl to, jog, kasatorės nuomone, per greitai, t. y. jau kitą po bylos išnagrinėjimo dieną, paskelbė nuosprendį, teisėjų kolegija taip pat neturi pagrindo¹⁴².

Atkreiptinas dėmesys, kad teismo šališkumo požymius rodo formalus bylos nagrinėjimas ar tik tam tikri tokio nagrinėjimo fragmentai. Pavyzdžiui, tą pačią bylą nagrinėjančiam teismui arba kitą bylą nagrinėjančios teisėjų kolegijos priimami ir surašomi procesiniai dokumentai, kurių turinys identiškas anksčiau surašytiems procesiniams dokumentams (kitų bylų), rodo, kad teismas nepateikia pakankamų garantijų, leidžiančių nesuabejoti tokio teismo nešališkumu¹⁴³.

Atsižvelgus į visas minėtas aplinkybes ir teismų išaiškinimus, konstatuotina, kad remiantis BPK 1 dalies 4 punkte numatytu pagrindu, dalyvaujantys byloje asmenys gali nurodyti įvairiausias aplinkybes, kurios jų nuomone kelia abejonę bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos) nešališkumu. EŽTT praktikoje nurodoma, kad sprendžiant, ar priešastis abejoti teismo nešališkumu yra pagrįsta, bylos šalies išreikšta abejonė yra svarbi, bet ne lemiamą¹⁴⁴. Visais atvejais, nagrinėjant minėto pagrindo pagrįstumą, svarbu įvertinti jo įtaką teisėjo nešališkumui. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame straipsnyje nurodytas nušalinimo pagrindas gali reikšti ir objektyvų, ir subjektyvų teismo šališkumą, o jam būdingas aplinkybių nebaigtinis sąrašas suteikia galimybę proceso dalyviams piktnaudžiauti jiems suteikta teise reikšti nušalinimus, atsižvelgiant į jų turimus tikslus

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102/13.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-396/2014.

¹⁴³ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009, p.93.

¹⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. gegužės 20 d. sprendimas *Gautrin ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 38/1997/822/1025–1028 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58166>>.

baudžiamajame procese. Todėl teisėjui šiuo atveju kyla pareiga įvertinti reiškiamos abejonės dėl teisėjo šališkumo pagrįstumą ir nusišalinti tik esant pagrindui, o ne patenkinti net ir nepagrįstus nušalinimus ir taip išvengti kokių nors abejonių teismo nešališkumu, o tuo pačiu ir bylos nagrinėjimo.

2.3.5. Ikiteisminio tyrimo metu suėmimo ar kitų procesinių prievartos priemonių taikymo klausimų sprendimas bei skundų nagrinėjimas

BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktą numato, jog teisėjas negali dalyvauti procese jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje. Svarbu pažymėti, kad tokius veiksmus gali atlikti tiek ikiteisminio tyrimo teisėjas, tiek apygardos ir apeliacinio teismo teisėjas, priklausomai nuo to, ar tai yra procesinių priemonių taikymo klausimo sprendimas ar skundų nagrinėjimas.

Atsižvelgiant į minėtos nuostatos formuluotę, kyla klausimas, kodėl ji Įstatymo leidėjo yra pripažįstama pagrindu, draudžiančiu teisėjui nagrinėti bylą tiek pirmos, tiek aukštesnės instancijos teisme, kadangi kardamosios ir procesinės prievartos priemonės tam pačiam asmeniui gali būti taikomos tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teismo tos bylos nagrinėjimo metu. Todėl būtina nustatyti, kodėl BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatytos aplinkybės yra pripažįstamos sąlygojančios teisėjo šališkumą byloje. Šiuo atveju yra aktualu, kaip minėta teisės norma yra pritaikoma ir aiškinama teismų praktikoje.

Pavyzdžiui EŽTT byloje *Hauschildt prieš Daniją* buvo konstatuotas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, nes galutinį nuosprendį byloje priėmęs teisėjas anksčiau buvo priėmęs sprendimą sulaikyti kaltinamąjį. Teismo nuomone, sprendimas sulaikyti kaltinamąjį galėjo būti paremtas tikėjimu asmens kaltumu, nes teisėjas ikiteisminio nagrinėjimo metu, paskirdamas kardomąją priemonę daug kartų apklausė pareiškėją, o tai verčia abejoti vėlesnio teismo proceso objektyvumu¹⁴⁵. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui vertinant asmens teisės į nešališką teismą užtikrinimo klausimą, nekyla abejonių, jog teisėjo dalyvavimas procese negalimas, jeigu jis, kaip minėta, sprendė klausimus dėl kardomųjų priemonių skyrimo (jų terminų tęsimo), procesinių prievartos priemonių sankcionavimo ar nagrinėjo proceso dalyvių skundus dėl minėtų asmens teises

¹⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 gegužės 25 d. sprendimas *Hauschildt prieš Daniją* byloje, Nr. 10486/83 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57500>>.

apribojančių priemonių pagrįstumo, nes kiekvienu atveju sprendamas šiuos klausimus teisėjas pirmiausia turi įvertinti įtarimų pagrįstumą bei duomenų jiems pagrįsti pakankamumą¹⁴⁶. Tokia nuomonė yra pagrindžiama byloje, kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad kasacine tvarka skundžiama apeliacinės instancijos nutartis buvo priimta kolegijos, kurios sudėtyje buvo teisėjas, pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktą negalėjęs dalyvauti šiame procese, kadangi iš bylos medžiagos matyti, kad šio teismo teisėjas L. Ž. išnagrinėjo kaltinamojo V. P. gynėjo skundą dėl apygardos teismo nutarties, kuria šiam kaltinamajam laikino nušalinimo nuo einamų pareigų terminas buvo pratęstas iki baudžiamosios bylos išnagrinėjimo teisme. Ši procesinės prievartos priemonė V. P. buvo paskirta nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, kurią nagrinėjant apeliacine tvarka, teisėjas L. Ž. buvo teisėjų kolegijos sudėtyje¹⁴⁷.

Minėta nutartis nurodo dar vieną labai svarbų aspektą, jog BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostata taikytina ne tik teisėjui ikiteisminio tyrimo stadijoje nagrinėjusiam proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje, bet ir aukštesniojo teismo teisėjui bylos nagrinėjimo teisme stadijoje nagrinėjusiam dalyvaujančių byloje asmenų skundus toje pačioje byloje.

Kitas svarbus aspektas nagrinėjant šį nušalinimo pagrindą yra tai, jog reikia nustatyti ne tik, kad teisėjas sprendė klausimą dėl procesinės prievartos priemonės taikymo įtariamajam ar kaltinamajam, ar nagrinėjo skundą dėl minėtų sprendimų, bet tuo pačiu reikia įrodyti, jog toks sprendimas buvo priimtas būtent nagrinėjamoje byloje. Pavyzdžiui baudžiamoji byla Nr. 73-2-020-01, kurioje teisėja S. Plungienė priėmė 2006 m. vasario 3 d. ir 2006 m. vasario 7 d. nutartis dėl kardomosios priemonės – suėmimo – paskyrimo, 2007 m. kovo 7 d. nutartimi buvo nutraukta, o iš šios bylos 2006 m. kovo 1 d. prokuroro nutarimu atskirta baudžiamoji byla Nr. 73-2-023-03 teismui perduota 2007 m. birželio 1 d., t. y. jau po baudžiamosios bylos Nr. 73-2-020-01 nutraukimo. Tai reiškia, kad byla, kurioje buvo skirtas suėmimas, ir byla, kurioje pirmos instancijos teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį, negali būti laikomos viena ir ta pačia byla¹⁴⁸. Tuo tarpu kitoje byloje nustatyta, kad 2010 m. gegužės 21 d. apygardos teismo teisėja J.D. priėmė nutartį, kuria atmetė įtariamojo gynėjo skundą dėl apylinkės teismo nutarties, kuria įtariamajam buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas vienam mėnesiui. Suėmimas N. L. buvo paskirtas įtariant jį padarius kelias nusikalstamas veikas, taip pat ir tą, dėl

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2013.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2012.

kurios ikiteisminis tyrimas po to buvo atskirtas į atskirą bylą, kuri išnagrinėta teisme priimant apkaltinamąjį nuosprendį, o nagrinėjant šią bylą apeliacine tvarka, teisėja J. D. buvo teisėjų kolegijos sudėtyje. Taigi konstatuotina, kad kasacine tvarka skundžiama 2013 m. vasario 1 d. apeliacinės instancijos nutartis buvo priimta kolegijos, kurios sudėtyje buvo teisėja, pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktą negalėjusi dalyvauti šiame procese¹⁴⁹.

Vertėtų atkreipti dėmesį, jog EŽTT praktika ne visuomet yra vieninga, pavyzdžiui *Jasinski prieš Lenkiją* byloje EŽTT nepripažino objektyvaus nešališkumo aspekto pažeidimo, remdamasis pareiškėjo nuomone, kad teisėjas, jo byloje sprendęs kaltės klausimą, anksčiau buvo priėmęs keletą sprendimų dėl jo suėmimo pratęsimo. Teismas konstatavo, kad įtarimas ir formalus kaltės konstatavimas neturi būti traktuojami vienodai¹⁵⁰. EŽTT praktikoje taip pat laikomasi nuostatos, kad tai, jog bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau, be kita ko, ikiteisminio tyrimo stadijoje, yra priėmęs su ta pačia nusikalstama veika susijusių sprendimų, savaime negali būti traktuojama kaip aplinkybė, pateisinanti baiminimąsi dėl jo nešališkumo trūkumo¹⁵¹. Pavyzdžiui byloje *Gómez de Liano y Botella prieš Ispaniją* EŽTT yra konstatavęs, kad tuo atveju, jeigu teisėjas anksčiau baudžiamajame procese yra priėmęs tik formalius procesinio pobūdžio sprendimus, kuriuos priimant nepateikiamas įrodymų vertinimas ir neišreiškiama pozicija dėl kaltinamojo kaltumo (bylos esmės), nešališkumo trūkumo problemos nekyla¹⁵². Tokią nuomonę taip pat išsakė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjo kolegija, kuri išaiškino, kad „sprendžiant klausimą, ar ikiteisminio tyrimo metu toje pačioje byloje įtariamojo gynėjo skundą nagrinėjęs ir priėmęs nutartį jį atmesti, tas pats teisėjas vėliau galėjo nagrinėti bylą, yra svarbus nurodyto procesinio dokumento turinys ir pobūdis. Iš bylos aplinkybių matyti, kad baudžiamąją bylą išnagrinėjęs teisėjas ikiteisminio tyrimo metu nagrinėjo įtariamojo gynėjo skundą dėl prokuroro nutarimo, kuriuo buvo atsisakyta leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis – specialisto išvada, teisėtumo. Jokie kiti klausimai, priimant sprendimą dėl gynėjo skundo, svarstyti nebuvo, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje pasisakyta tik dėl BPK 177 straipsnio, 181 straipsnio 1 dalies

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 8 d. nutartis *baudžiamajame byloje Nr. 2K-375/2013*.

¹⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. sprendimas *Jasinski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 30865/96 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71747>>.

¹⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. gegužės 25 d. sprendimas *Marguš prieš Kroatiją* byloje, Nr. 4455/10 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144276>>.

¹⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. liepos 22 sprendimas *Gomez de Liano y Botella prieš Ispaniją* byloje, Nr. 21369/04 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87548>>.

nuostatų taikymo pagrįstumo, teisėjas nevertino ikiteisminio tyrimo duomenų, nepasisakė dėl įtarimo pagrįstumo ar bylos faktinių aplinkybių, nes tai rodytų išankstinę teisėjo nuomonę dėl atskirų proceso dalyvių ar bylos baigties. Todėl konstatuoti apkaltinamąjį nuosprendį priėmusio teisėjo šališkumą, jo asmeninį tendencingumą, išankstinės nuomonės turėjimą ar daryti išvadą dėl nešališkumo principo pažeidimo objektyviauoju aspektu nėra jokio pagrindo. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, šiuo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjo epizodinis dalyvavimas nagrinėjant įtariamojo gynėjo skundą dėl procedūrinio pobūdžio klausimo negali būti laikoma aplinkybe, numatyta BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte, dėl kurios teisėjas negalėjo dalyvauti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme¹⁵³. Tokia teismų praktika nustato, kad šis pagrindas neturi būti taikomas formaliai, kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į atitinkamų sprendimų pobūdį.

Atsižvelgiant į tai, kad teisėjui sprendžiant įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionuojant procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjant proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje, yra pateikiama ikiteisminio tyrimo medžiaga, su kuria jis susipažįsta, tam kad galėtų priimti atitinkamą sprendimą, darytina išvada, kad BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatytas draudimas užtikrina nešališkumo principo veikimą, kadangi teisėjo šališkumas galėtų būti pagrįstai nustatytas, kai teisėjas ikiteisminio tyrimo stadijoje sankcionuoja prievartos priemonių taikymą, o po to nagrinėja su tuo ikiteisminiu tyrimu bent iš dalies susijusią bylą. Palyginimui galima būti pateikti Italijoje taikomą sistemą, kurioje tam, kad bylą teisme nagrinėjančio teisėjo nevaržytų išankstinė nuostata, kurią jis galėtų turėti, jeigu būtų susipažinęs su parengtinio tardymo dokumentais yra taikoma *dvigubos dosjė* taisyklė. Pirmiausia yra „teisminiam bylos nagrinėjimui“ skirti dokumentai, kurie perduodami bylą teisme nagrinėsiančiam teisėjui, ir, antra, ar sudaromas prokuratūros dokumentų rinkinys, kuris įteikiamas tik proceso šalims (teisėjas jo negauna). Būtent šioje antrojoje dosjė sudėti atliktų parengtinio tardymo veiksmų protokolai, taip pat kvotą atlikusio tardytojo surašyti atskiri įrodinėtino įvykio (*incidente probatorio*) (pavyzdžiui, skubi liudytojo apklausa, kurios nebebus galima pakartoti per teismo posėdį) protokolai¹⁵⁴.

Taigi, garantuojant kaltinamojo teisę į nešališką bylos nagrinėjimą teisme tiek subjektyviaja, tiek objektyviaja prasme, BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte yra įvirtintas reikalavimas, kad bylą nagrinėtų teisėjas dėl kaltinamojo nepriėmęs sprendimų, kuriuose

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015.

¹⁵⁴ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eurigmas, 2001, p. 368.

būtų pasisakęs dėl įtarimų pagrįstumo, duomenų (įrodymų) vertinimo ir pan. Tačiau svarbu pažymėti, kad teisėjas pasisakydamas dėl įtarimų pagrįstumo, bet kuriuo atveju negali pasisakyti dėl įtariamojo kaltės, kitaip pažeistų nekaltumo prezumpciją. Būtent todėl šiuo atveju yra svarbu atsakyti į prieš tai iškeltą klausimą, kodėl baudžiamojo proceso įstatymas nedraudžia teisėjui bylos teisminiame nagrinėjime spręsti kaltinamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą bei tuo pačiu nagrinėti bylą iš esmės. Pažymėtina, kad nešališkumo principas yra taikomas teisėjui bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje, todėl pagrįstai kyla klausimas, kodėl teisėjo priimta nutartis ikiteisminio tyrimo metu dėl suėmimo skyrimo įtariamajam yra laikoma pagrįsta abejojant, kad teisėjas vėliau nagrinėsiantis bylą iš esmės bus šališkas, kai tokią pat nutartį teismo nagrinėjimo metu teisėjas gali priimti kaltinamojo atžvilgiu, prieš tai įvertinęs tokios priemonės taikymo pagrįstumą. Juo labiau, kad EŽTT praktika šiuo klausimu taip pat nėra vieninga.

Manytina, kad atsakymas į šį klausimą slypi bylos teismo nagrinėjimo proceso reglamentavime. Kadangi bylą perduodant teismui nagrinėjimui, ji yra skiriama konkrečiam teisėjui, kurio žinioje yra viso proceso metu ir tik jis gali priimti sprendimus šioje byloje. Todėl manytina, kad jeigu klausimas dėl procesinių prievartos priemonių būtų perduotas spręsti kitam teisėjui, tam kad proceso dalyviai būtų įsitikinę teismo nešališkumu, būtų pažeistas bylą nagrinėjančio teisėjo nepriklausomumas. Būtent todėl BPK nuostatos leidžia teisėjui priimti sprendimus dėl kardomųjų priemonių ir kitų procesinių priemonių taikymo kaltinamajam bylos teisminiame nagrinėjime, nors spręsdamas šiuos klausimus teisėjas, kaip ir ikiteisminio tyrimo metu, turi įvertinti šių priemonių taikymo pagrįstumą bei duomenų jiems pagrįsti pakankumą, kadangi visos procesinės prievartos priemonės, bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje turi būti taikomos pagrįstai, proporcingai ir nepažeidžiant nekaltumo prezumpcijos.

Todėl atsižvelgiant į visas minėtas aplinkybes, pagrįstai galima manyti, kad nutarčių, priimtų dėl kardomųjų priemonių taikymo ar jų pratęsimo turinys tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisminiame nagrinėjime yra tapatus, nes visais atvejais, kai byla perduota į teismą, paskirti, palikti galioti, pratęsti ar panaikinti suėmimą arba pakeisti jį kita kardomąja priemone gali teismas, kurio žinioje yra byla, vadovaudamasis šio BPK 122 straipsnio reikalavimais¹⁵⁵, t.y. tais pačiais reikalavimais, kuriais skiriamas ar pratęsimas suėmimas ikiteisminio tyrimo metu.

¹⁵⁵ BPK 123 straipsnio 6 dalis.

2.3.6. Tos pačios bylos nagrinėjimas antrą kartą

Be visų prieš tai išnagrinėtų teisėjo nušalinimo pagrindų, BPK 58 straipsnio 2 dalies 3,4,5 ir 6 punktai taip pat numato draudimą teismui nagrinėti bylą, jeigu jis: priėmė nuosprendį pirmosios instancijos teisme, negali nagrinėti tą pačią bylą apeliacine tvarka ir kasacine tvarka, taip pat iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme tuo atveju, kai panaikintas jo priimtas nuosprendis; priėmė sprendimą apeliacinės instancijos teisme, negali nagrinėti tos bylos kasacine tvarka; priėmė sprendimą kasacinės instancijos teisme, negali dalyvauti nagrinėjant tą bylą apeliacine tvarka; priėmė sprendimą apeliacinės arba kasacinės instancijos teisme, negali iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme. Apibendrinus visas minėtas aplinkybes, galima teigti, jog minėtas straipsnis draudžia teisėjui nagrinėti tą pačią bylą antrą kartą. Toks draudimas įtvirtintas siekiant garantuoti, kad kiekviena teismo sudėtis bet kurioje instancijoje bus visiškai nešališka ir neturės jokio išankstinio nusistatymo ar nuomonės nagrinėjant bylą.

Nors minėtas straipsnis iš pažiūros yra labai aiškus, tačiau taip pat turi tam tikrus ypatumus. Pirmiausia vertėtų paminėti, kad BPK 58 straipsnio 2 dalis leidžia teisėjui nagrinėjant tą pačią bylą dalyvauti tik vienos instancijos teismo procese, tačiau įstatymas nedraudžia tam pačiam teisėjui nagrinėti kelėtos skirtingų bylų dėl to paties asmens padarytų nusikaltimų. Svarbu, kad teisėjas, nagrinėdamas skirtingas vieno asmens bylas, jų netapatintų, nebent būtų pagrindas jas sujungti. Pavyzdžiui, ta aplinkybė, kad apeliacinės instancijos teismo teisėjas anksčiau nagrinėjo kitą bylą, kurioje buvo nuteistas V. B., nėra pagrindas abejoti teisėjo A. K. nešališkumu. Kita byla buvo susijusi su kitomis nusikalstamomis veikomis negu nagrinėjamoji ir toje byloje teisėjo A. K. priimtame procesiniame sprendime nebuvo pasisakyta dėl A. B. kaltumo padarius nusikalstamas veikas, už kurias jis nuteistas nagrinėjamoje byloje¹⁵⁶. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog jeigu baudžiamąją bylą iš esmės nagrinėjantis teisėjas ar vienas iš teisėjų kolegijos narių nagrinėjo kito bendrininko baudžiamąją bylą dėl tos pačios nusikalstamos veikos, objektyviai pagrįsta abejonė teismo nešališkumu iškyla tada, jei ankstesniame (pirmesniame) teismo nuosprendyje buvo pasisakyta dėl šio vėliau teisiamo (pirmesnių nuosprendžiu nuteisto) asmens bendrininkavimo padarant nusikalstamą veiką ir vėlesniame teismo nuosprendyje duodama daugybė nuorodų (nevienkartinė nuoroda) į ankstesnį teismo nuosprendį¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011.

¹⁵⁷ MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.74.

Tai, kad teisėjas anksčiau dalyvavo nagrinėjant prieš konkretų asmenį nukreiptą baudžiamąją bylą, iš principo neužkerta kelio šiam teisėjui nagrinėti kitą ar kitas skirtingas nukreiptas prieš šį konkretų asmenį baudžiamąsias bylas dėl kitų galbūt to paties asmens padarytų nusikalstamų veikų¹⁵⁸. Tokią poziciją išsako EŽTT byloje *Craxi prieš Italiją*¹⁵⁹, pažymėdamas, jog tam pačiam teisėjui nedraudžiama nagrinėti kelėtos skirtingų bylų dėl to paties asmens padarytų nusikaltimų.

Kitas svarbus momentas yra teisėjo dalyvavimas bylos nagrinėjime skirtingų instancijų teismuose. Pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies nuostatas, teisėjas negali dalyvauti bylos nagrinėjime, jeigu prieš tai nagrinėjo tą pačią bylą kitos instancijos teisme. Tokiu atveju bus kvestionuojamas teisėjo šališkumas. Tačiau EŽTT byloje *Kalogeropoulou ir kiti prieš Graikiją ir Vokietiją* nustatė, kad tas pats teisėjas dalyvavo pirmos instancijos teisme sprendžiant pareiškėjo bylą dėl žalos atlyginimo ir Konstituciniame Teisme sprendė klausimą dėl proceso vykdymo, tačiau tai nebuvo laikoma objektyvaus nešališkumo principo pažeidimu, nes nors bylos ir buvo susijusios, abu procesai nagrinėjo skirtingus klausimus – viename buvo sprendžiamas civilinės atsakomybės klausimas dėl žalos atlyginimo, kitame – dėl vykdymo¹⁶⁰. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Teismas leidžia teisėjui dalyvauti tos pačios bylos nagrinėjime, bet tik jeigu yra sprendžiami tarpusavyje nesusiję klausimai, nors jų ištakos yra vienoje byloje. Tai reiškia, jog BPK 58 straipsnio 2 dalyje kalbama apie draudimus nagrinėti daugiau kaip vieną kartą tą pačią bylą tik tuo atveju, kai keliuose instancijose svarstomi galutiniai sprendimai. Tuo tarpu epizodinis dalyvavimas nagrinėjant skundą dėl procesą neužbaigiančios (procedūrinio pobūdžio, pavyzdžiui skundas dėl naujų įrodymų neišreikalavimo) nutarties netrukdo tam teisėjui vėliau dalyvauti, pavyzdžiui, nagrinėjant apeliacinį ar kasacinį skundą dėl nuosprendžio¹⁶¹.

Išnagrinėjus visus BPK 58 straipsnyje numatytus galimus teisėjo (teismo) nušalinimo pagrindus, daroma išvada, kad nors įstatymų leidėjas bandė įtvirtinti aplinkybes, kuriom esant dalyvaujantys byloje asmenys gali pagrįstai abejoti dėl teisėjo nešališkumo, tačiau minėto kodekso 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta aplinkybė nustato, kad pagrįsti nušalinimą galima ne tik Baudžiamojo proceso kodekse išvardintais

¹⁵⁸ MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 89.

¹⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 5 d. sprendimas *Craxi prieš Italiją* byloje, Nr. 34896/97 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60812>>.

¹⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 12 d. sprendimas *Kalogeropoulou ir kiti prieš Graikiją ir Vokietiją* byloje, Nr. 59021/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23539>>.

¹⁶¹ GODA, G. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 161.

konkrečiais pagrindais, bet ir kitomis aplinkybėmis, kurios kelia abejonių teisėjo (teismo) nešališkumu. Atsižvelgus į visus nušalinimo pagrindus, galima sutikti su R. Merkevičiaus padaryta išvada, kad subjektyviąją teismo šališkumo sampratą bendriausiu požiūriu atskleidžia BPK 58 straipsnio 1 dalies 1-3 punktai. Objektiviajam teismo nešališkumo aspektui skirta BPK 58 straipsnio 2 dalis, bei BPK 1 dalies 4 punkte numatytos „kitokios aplinkybės, keliančios pagrįstą abejonių nešališkumu“, kurios gali reikšti ir subjektyvų ir objektyvų teismo šališkumą¹⁶². Atkreiptinas dėmesys, kad BPK 58 ir 59 straipsnių, nustatančių nušalinimo bei nusišalinimo pagrindus ir tvarką, pažeidimas laikomas esminiu BPK pažeidimu. Todėl kitoje darbo dalyje bus nagrinėjamas teismo nušalinimo procesas, jo probleminiai aspektai, kurie ne tik užtikrina nešališkumo principo įgyvendinimą bet ir galimai lemia jo pažeidimą.

¹⁶² MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.95

3. Teismo nušalinimo procesas ir jo probleminiai aspektai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 59 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad teisėjas privalo nusišalinti, jei yra BPK 58 straipsnyje nurodyti pagrindai. Lietuvos Respublikos BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodyta, kad teisėjas negali dalyvauti procese, jei proceso dalyviai motyvuotai nurodo kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstą abejonių teisėjo nešališkumui. Pažymėtina, kad teismo šališkumas gali būti konstatuotas tik nustatius konkrečias aplinkybes, leidžiančias spresti, jog teismas yra suinteresuotas išspręsti bylą palankiai vienai iš šalių ir, kad byla yra nagrinėjama neobjektyviai.

3.1. Bendrieji teismo nušalinimo proceso aspektai

Teisėjo (teismo) nušalinimo procesinė tvarka nustatyta BPK 59 straipsnyje. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtas straipsnis nenurodo griežtos nušalinimo pareiškimo formos¹⁶³, kai tuo tarpu ikiteisminio tyrimo metu nušalinimas gali būti pareikštas tik raštu. Tokios nuostatos nebuvimas reiškia, jog baudžiamosios bylos teismo nagrinėjimo metu nušalinimai gali būti reiškiami tiek žodžiu, tiek raštu. Nušalinimas, pareikštas žodžiu, bus užfiksuotas teismo posėdžio protokole. *De Cubber prieš Belgiją* byloje EŽTT pripažino teismo nešališkumo principo pažeidimą, nors pareiškėjas nacionaliniame procese pretenziją dėl teismo šališkumo reiškė tik žodžiu ir nepateikė oficialaus reikalavimo nušalinti teisėją¹⁶⁴.

Kita svarbi teisėjo nušalinimo taisyklė yra tai, jog Baudžiamasis proceso įstatymas, kaip ir Civilinio proceso kodeksas bei Administracinių bylų teisenos įstatymas, įtvirtina prievolę, jog visais atvejais teisėjo nušalinimas ar nusišalinimas turi būti pagrįstas nurodant motyvuotą pagrindą. Taisyklė, jog ne tik asmens reiškiamas nušalinimas teismui, bet ir teisėjo nusišalinimas turi būti pagrįstas, užkerta kelią teisėjui piktnaudžiauti šia Baudžiamojo įstatymo nuostata, pavyzdžiui siekiant išvengti sudėtingos, komplikotos bylos nagrinėjimo. Tačiau tam, kad teisėjas negalėtų išvengti dalyvavimo nagrinėjant bylą, kurios jis dėl tam tikrų priežasčių nenorėdavo nagrinėti, naujojo BPK 59 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad teisėjo nusišalinimą turi patvirtinti teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ir jeigu teismo

¹⁶³ Pavyzdžiui Civilinio proceso kodekso 68 straipsnyje yra patikslinama, jog nušalinimas gali būti pareikštas žodžiu arba raštu.

¹⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1987 m. rugsėjo 14 d. sprendimas *De Cubber prieš Belgiją* byloje, Nr. 9186/80 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57464>>.

pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas teisėjo nusišalinimo nepatvirtina, nepagrįstą nusišalinimą pareiškęs teisėjas privalo nagrinėti bylą iš esmės. Lietuvos Aukščiausiojo Teismas nurodė, kad vien tas faktas, jog teisėjo nusišalinimas nebuvo patvirtintas, dar nereiškia, jog tai automatiškai suponuoja šališką bylos išnagrinėjimą¹⁶⁵. Nors teismo pirmininko ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko sprendimas nepatvirtinti nusišalinimo negali būti ginčijamas, tačiau toks minėtų subjektų sprendimas neatima iš proceso dalyvių teisės tam teisėjui proceso metu pareikšti nušalinimą, dėl kurio būtų nusprendžiama bendra tvarka¹⁶⁶. BPK nenustato procesinės tvarkos, kaip turėtų būti gaunamas ir fiksuojamas nusišalinimo patvirtinimas, bet Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konsultacijoje Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams dėl BPK 59 straipsnio taikymo nurodė, kad teisėjo nusišalinimą teismo pirmininkas gali patvirtinti nutartimi, arba užrašydamas rezoliuciją¹⁶⁷. Tuo pačiu svarbu paminėti, kad jei teisėjas patenkina pareiškimą dėl jo nušalinimo, skirtingai nei nusišalinimo atveju, teismo pirmininko ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko patvirtinimas nereikalingas – teisėjo sprendimas patenkinti prašymą dėl jo nušalinimo yra galutinis¹⁶⁸.

Kitas svarbus nušalinimo instituto kriterijus yra baudžiamojo proceso stadija, t.y. kuriame proceso etape yra pareiškiamas nušalinimas teismui. Tam, kad proceso dalyviai nušalinimo instituto nenaudotų taktiniais sumetimais, siekdami atidėti jau įpusėtos ar baigiamos nagrinėti bylos nagrinėjimą, kai jie, pavyzdžiui, pamato, kad bylos nagrinėjimas krypsta jiems nenaudinga linkme, įstatymas riboja nušalinimo pareiškimo laiką¹⁶⁹. BPK aiškiai nurodo, kad nušalinimas gali būti reiškiamas tik parengiamojoje teisiamojo posėdžio dalyje, teisėjui išaiškinus proceso dalyviams nušalinimo teisę, t.y. iki įrodymų tyrimo pradžios. Tačiau BPK 59 straipsnyje taip pat yra nurodoma, kad pareikšti nušalinimą leidžiama ir vėliau, bet tik tais atvejais, kai nušalinimą reiškiantis asmuo apie nušalinimo pagrindą sužino pradėjus įrodymų tyrimą. Nušalinimą reiškiančiam asmeniui tereikės įrodyti, kad apie nušalinimo pagrindą jis sužinojo vėliau. Identišką šiai BPK 59 straipsnio 1 dalyje nurodytai aplinkybei, reglamentuoja Lenkijos Respublikos

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315/2013.

¹⁶⁶ GODA, G. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirma knyga. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 165.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 25 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams „Dėl BPK 59 straipsnio taikymo“, Nr. B3-323.

¹⁶⁸ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p.121.

¹⁶⁹ GODA, G. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirma knyga. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p.165.

baudžiamojo proceso kodeksas¹⁷⁰. Tokia galimybė proceso dalyviams suteigia didesnių garantijų, jog jie galės savo teisę į nešališką bylos nagrinėjimą įgyvendinti viso proceso metu, kadangi „asmuo gali įgyvendinti teisę į teisminę gynybą tik tada, kai yra užtikrintas teisėjo ir teismų nepriklausomumas bei asmens byla yra nagrinėjama nepriklausomo, nešališko teismo“¹⁷¹.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog BPK nenustato termino, per kurį turi būti išspręstas nušalinimo pagrindas. Priešingai nei Administracinių bylų teisenos įstatymas, kuriame nurodyta, kad nušalinimo klausimas turi būti išspręstas nedelsiant¹⁷², o CPK 69 straipsnio 1 dalis nustato maksimalų trijų darbo dienų nuo nušalinimo pareiškimo dienos terminą šio klausimo sprendimui. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog BPK 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta kaltinamojo teisė, kad jo byla per kuo trumpiausią laiką išnagrinėtų nešališkas teismas, daroma išvada, kad nušalinimo klausimas baudžiamojo teismo proceso metu taip pat turi būti išspręstas nedelsiant. Atkreiptinas dėmesys, kad Rusijos baudžiamojo proceso kodekse yra nurodyta, jog jeigu vienu metu yra pareiškiamas nušalinimas bylą nagrinėjančiam teisėjui ir kuriam nors proceso dalyviui, pirmiausia turi būti išspręstas klausimas dėl teisėjo nušalinimo¹⁷³.

Operatyvaus nušalinimo sprendimo taisyklė galioja ir teisėjo nusišalinimo atveju. Nusišalinantis teisėjas apie nusišalinimą teismo pirmininkui ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui turi pareikšti kaip įmanoma anksčiau, kad nereikėtų trukdyti teismo proceso ir pagrįsto nusišalinimo atveju būtų laiko nusišalinusį teisėją pakeisti kitu teisėju, nekeičiant numatytos bylos nagrinėjimo datos. Jei nusišalinimo pagrindas teisėjui paaiškėja prieš pat posėdį ar jo metu, apie nusišalinimą teismo pirmininkui ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui turi būti pranešama nedelsiant. Tai leistų procesą tęsti jo neužvilkinant tuo atveju, jei pirmininkas nepatvirtintų nusišalinimo¹⁷⁴.

Kaip jau buvo minėta, teisingumo vykdymas yra tam tikra teismo veikla, kurią teismas vykdo surengdamas teismo posėdį bei pasitarimų kambaryje priimdamas sprendimą. Pasitarimų kambario paslaptis yra viena iš procesinių garantijų, šalinančių bet kokį pašalinį poveikį teisėjui, kurią pažeidus teismo sprendimas privalo būti atšauktas, nors jis ir yra teisingas (Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 364 str.)¹⁷⁵, todėl

¹⁷⁰ Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 41 straipsnio 2 dalis.

¹⁷¹ ABRAMAVIČIUS, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 3(117), p.31.

¹⁷² Administracinių bylų teisenos įstatymo 47¹ straipsnio 5 dalis.

¹⁷³ Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 65 straipsnio 6 dalis.

¹⁷⁴ GODA, G. *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Pirmą knygą. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p.164.

¹⁷⁵ ДЕМИЧЕВ А.А., ИСАЕНКОВА О.В. Принципы гражданского процессуального права современной России. *Jurisprudencija*, 2008, 2(104), p. 57.

nušalinimo klausimas visada sprendžiamas pasitarimų kambaryje, garantuojant pasitarimo slaptumą.

BPK 253 straipsnyje nurodyta, kad nagrinėjimo teisme metu kilusius klausimus teismas išsprendžia nutartimis, prieš tai išklauses dalyvaujančių nagrinėjant bylą teisme asmenų nuomones. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teismui paliekama teisė spręsti, ar nutartis surašyti kaip atskirus dokumentus, ar jas priimti pačioje posėdžių salėje ir įrašyti į teisiamojo posėdžio protokolą. Todėl šiuo atveju kyla klausimas, ar išsprendęs klausimą dėl pareikšto nušalinimo teismas visais atvejais turi priimti rašytinę nutartį. Manytina, jog šiuo atveju reikėtų atsižvelgti į BPK 439 straipsnio 2 dalyje nurodytą aplinkybę, jog nutartis dėl pareikštų nušalinimų yra neskundžiama. Todėl daroma išvada, jog teisėjas, priėmęs sprendimą netenkinti pareikšto nušalinimo, tokią nutartį gali priimti žodžiu teismo posėdžio metu, išdėstant priimtą sprendimą teismo posėdžio protokole. Tuo tarpu teismo nutartis dėl nusišalinimo turėtų būti rašytinė, kadangi kaip jau buvo minėta, ji turi būti patvirtinta Teismo pirmininko ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko.

3.2. Vienasmeniškai nagrinėjančio bylą teisėjo ir teisėjų kolegijos, ar jos narių nušalinimo tvarko ypatumai

Klausimas dėl baudžiamąją bylą nagrinėjančio teisėjo ar teismo nušalinimo yra sprendžiamas atsižvelgiant į tai, kiek teisėjų nagrinėja bylą. BPK 59 straipsnyje nurodoma, jog jeigu bylą nagrinėja vienas teisėjas, dėl jam pareikšto nušalinimo nusprendžia jis pats. Jis turi teisę padaryti pareiškimą dėl šio nušalinimo, paaiškindamas bylos nagrinėjimo teisme dalyviams, ką jis mano apie nušalinimo motyvus. Tuo tarpu jeigu bylą nagrinėja trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija, nušalinimo tvarka priklauso nuo to, keliems teisėjams yra reiškiamas nušalinimas. Jeigu nušalinimas reiškiamas tik vienam teisėjui, tai šį klausimą išsprendžia kiti teisėjai nedalyvaujant teisėjui, dėl kurio nušalinimo yra sprendžiama. Pažymėtina, jog jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, teisėjas yra nušalinamas. Jeigu nušalinimas yra reiškiamas keliems teisėjams ar visai teisėjų kolegijai, šis klausimas yra sprendžiamas visos sudėties teisėjų kolegijos paprasta balsų dauguma. Teisėjai, kuriems pareikštas nušalinimas, taip pat turi teisę viešai pasisakyti dėl šio nušalinimo. Bet kuriuo atveju, dėl nušalinimo, pareikšto vienam ar keliems kolegijos nariams, teismas visais atvejais sprendimą priima pasitarimų kambaryje.

Kaip jau buvo minėta, BPK 59 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jeigu bylą nagrinėja vienas teisėjas, klausimus dėl jam pareikšto nušalinimo nusprendžia jis pats.

Akivaizdu, jog jeigu proceso šalis, kuri yra įsitikinusi teismo šališkumu, pareikš nušalinimą, ir tas pats teismas nuspręs, kad nušalinimas nepagrįstas, šalis dar labiau suabejos teismo nešališkumu. Tokia teisės norma neabejotinai reiškia principo „niekas negali būti teisėju savo paties byloje“ pažeidimą ir lemia nepasitikėjimą teismais. Galiojės 1964 m. CPK iš esmės numatė, kad dėl nušalinimo sprendžia pats teismas, kuriam pareikštas nušalinimas¹⁷⁶. Tačiau, priešingai nei Baudžiamojo proceso kodekse, ji buvo pakeista priėmus naująjį Civilinio proceso kodeksą, kuriame nušalinimo sprendimo klausimas atiduotas atitinkamo teismo teisminei administracijai, nurodant, kad dėl teisėjo nušalinimo sprendžia atitinkamo teismo pirmininkas, teismo pirmininko pavaduotojas, Civilinių bylų skyriaus pirmininkas arba jų paskirtas teisėjas nedelsdami, bet ne vėliau kaip per 3 dienas nuo nušalinimo pareiškimo datos. Kai teisme nėra pakankamo skaičiaus teisėjų, dėl nušalinimo sprendžia atitinkamas aukštesnės grandies teismas¹⁷⁷. Viena vertus toks reglamentavimas garantuoja principo „niekas negali būti teisėju savo paties byloje“ veikimą, tačiau nustatant terminą, per kurį gali būti išspręstas nušalinimas, jei to negalima padaryti nedelsiant, neužtikrina proceso greitumo. Būtent todėl nagrinėjamu klausimu būtina atsižvelgti į proceso greitumo ir „niekas negali būti teisėju savo paties byloje“ principų užtikrinimo proporcingumą.

BPK 59 straipsnio 2 dalies 2 punktą nustato, kad dėl visai teisėjų kolegijai pareikšto nušalinimo nusprendžia tą bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija. Priešingai nei civilinės bylos nagrinėjimo metu, kai nušalinimo, pareikšto visiems kolegijos nariams, pagrįstumo klausimas sprendžiamas bendrąja tvarka, t.y. atitinkamo teismo pirmininko arba Civilinių bylų skyriaus pirmininko, arba jų įgalioto teisėjo, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 69 straipsnio reikalavimais¹⁷⁸. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog tai, kad teisėjų kolegija, kuriai proceso dalyvis pareiškė nušalinimą, pati išsprendė šį klausimą, nusprenddama pareiškimo netenkinti, ir po to išnagrinėjo bylą apeliacine tvarka, atmesdama paduotus apeliacinius skundus, nėra nei baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nei faktas, rodantis teismo šališkumą¹⁷⁹. BPK vienasmeniškai bylą nagrinėjančiam teisėjui, taip pat visai kolegijai pareikšto nušalinimo klausimą sprendžiant jiems patiems yra garantuojamas proceso greitumas, bet pažeidžiamas principas, kad niekas negali būti teisėju savo paties byloje. Manytina, jog

¹⁷⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.256.

¹⁷⁷ Civilinio proceso kodekso 69 straipsnio 1 dalis.

¹⁷⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p.256.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013.

atsižvelgus į tai, jog BPK neįtvirtina galutinio nušalinimų pagrindų sąrašo, bei neriboja pareiškimų skaičiaus, šiuo atveju tikslinga būtų užtikrinti proceso greitumą. Su tokia nuostata sutinka individualaus pokalbio metu nuomonę išreiškę Vilniaus apygardos teismo teisėjai. Jų manymu, svarbu yra užtikrinti, jog byla būtų išnagrinėta teisingai ir per kuo trumpesnį laiką. Todėl šiuo atveju klausimo dėl vienasmeniškai bylą nagrinėjančio teisėjo ar teisėjų kolegijos nušalinimo perdavimas spręsti kitiems teisėjams ar teismo administracijai būtų netikslingas. Būtent dėl baudžiamosios bylos proceso greitumo užtikrinimo, teisėjų nuomone, nutartis, kuria yra išsprendžiamas pateikto nušalinimo klausimas, bei teismo pirmininko nutartis nepatvirtinti teisėjo nusišalinimo, yra neskundžiama. Galimybė skųsti tokias nutartis tik vilkintų teismo procesą, o turint omenyje, jog baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu kai kuriems proceso dalyviams yra taikomos kardomojo poveikio priemonės bei kitos procesinės prievartos priemonės, ilgas bylos nagrinėjimas pažeistų byloje dalyvaujančių asmenų teises. Todėl nors teisėjo priimta nutartis, kuria jis išsprendžia jam pateikto nušalinimo klausimą, neskundžiama, tačiau visus argumentus dėl teismo šališkumo proceso dalyviai gali pateikti apeliaciniame skunde¹⁸⁰. Visais atvejais, kai dalyvaujantis byloje asmuo turi pagrįstų abejonų, jog byla buvo išnagrinėta ir sprendimas buvo priimtas šališko teismo, jis turi teisę jas motyvuotai išreikšti apeliaciniame skunde, kadangi bylą išnagrinėjus šališkam teismui, atsiranda neginčijamas pagrindas nuosprendžio negaliojimui ir panaikinimui. Tačiau šiuo atveju kyla klausimas, ar proceso greitumo principo prerogatyva bus pateisinta, jeigu aukštesnės instancijos teismas pripažins, jog byla buvo išnagrinėta šališko teismo ir grąžins bylą nagrinėti iš naujo.

Atsižvelgus į minėtus argumentus, galima sutikti su kalbintų teisėjų nuomone, jog nutarčių dėl atsisakymo tenkinti pareikštą nušalinimą apskundimas teismo nagrinėjimo metu sudarytų pagrindą vilkinti procesą, bet tuo pačiu ne mažiau svarbu yra užtikrinti principo „niekas negali būti teisėju savo paties byloje“ veikimą. Būtent todėl tikslinga būtų atsižvelgti į CPK nušalinimo sprendimo tvarką. Manytina, jog perdavus klausimo sprendimą dėl teisėjo, teisėjų kolegijos nušalinimo atitinkamo teismo teisminei administracijai, kaip tai yra teisėjo nusišalinimo atveju, dalyvaujantiems byloje asmenims nekils papildomų abejonų dėl teisėjo šališkumo. Šiuo atveju proceso greitumo užtikriną tokio klausimo neatidėliotinas sprendimas, o CPK nustatytas maksimalus 3 dienų terminas nušalinimo klausimo išsprendimui nėra pagrindas manyti, kad teisminis

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-370/2013.

nagrinėjimas gali užtrukti, nes bet kuriuo atveju minėtas klausimas turi būti išspręstas nedelsiant.

Taip pat nagrinėjant teisėjų kolegijos nušalinimo klausimo sprendimo tvarką, kyla klausimas, kodėl yra išskiriamas atvejis, jog kai nušalinimas pareiškiamas vienam iš kolegijos teisėjų, šis teisėjas neturi teisės dalyvauti pasitarimų kambaryje kitiems kolegijos teisėjams sprendžiant nušalinimo klausimą. Kai tuo tarpu kita BPK 59 straipsnio 2 dalies nuostata nurodo, jog jei nušalinimas pareiškiamas daugiau kaip vienam kolegijos teisėjui ar visai kolegijai, teisėjai, kuriems reiškiamas nušalinimas, taip pat eina į pasitarimų kambarį, ten gali reikšti savo nuomonę bei balsuoti sprendžiant nušalinimo klausimą. Sprendimo priėmimo procedūra yra ta pati abiem atvejais. Kadangi visiems teisėjams yra keliami vienodi reikalavimai viso proceso metu, bet kurios instancijos teisme, todėl toks teisinis reguliavimas, kai yra išskiriamas tik vienas atvejis, kai teisėjui neleidžiama dalyvauti pasitarimų kambaryje sprendžiant klausimą dėl jam pareikšto nušalinimo, atrodo nelogiškas. Pavyzdžiui CPK 69 straipsnio 4 dalis nurodo, kad jeigu byla nagrinėja teisėjų kolegija ir nušalinimas pareiškiamas ne visiems kolegijos nariams, nušalinimo klausimą išsprendžia teisėjai (teisėjas), kuriems nušalinimas nėra pareikštas. Minėto straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad klausimas dėl teisėjo nušalinimo išsprendžiamas rašytinio proceso tvarka, išklauius nušalinamo teisėjo arba susipažinus su jo rašytiniais paaiškinimais, jeigu šie pateikti. Todėl darytina išvada, kad civilinio proceso metu, teisėjų kolegijai sprendžiant nušalinimo klausimą tik vienam teisėjui, jo dalyvavimas pasitarimų kambaryje nėra draudžiamas. Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas yra aiškesnis ir tikslingesnis nei BPK 59 straipsnio 2 dalies nuostatos.

Dar vienas ne mažiau svarbus aspektas nagrinėjant nušalinimo teisme procesines normas yra tai, jog Baudžiamojo proceso kodekse nėra apibrėžta kaip turėtų būti sprendžiamas pačiam teismo pirmininkui, jo pavaduotojui, ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui pareikštas nušalinimo klausimas. Toks klausimas yra labai svarbus, kadangi minėti subjektai vykdo tam tikras tik jiems priskirtas funkcijas, pavyzdžiui paskiria teisėją, kuris rengs, o po to ir nagrinės byla teisme, tvirtina nusišalinimą, sudaro teisėjų kolegijas, o taip pat nagrinėja bylas bei priima kitus procesinius sprendimus. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje sprendimą dėl nutarčių išslaptinimo priėmė Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, kuris taip pat priėmė ir nutartį netvirtinti teisėjos nusišalinimo, yra pasakęs, kad BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostata nurodo tam tikrus ribojimus teisėjui nagrinėti bylą iš esmės, jei prieš tai ikiteisminio tyrimo metu, ar operatyvinės veiklos metu jis kaip teisėjas šioje byloje atliko procesinius sankcionavimo veiksmus. Tuo tarpu teisėjas, atlikdamas skyriaus pirmininko pareigas ir

turėdamas įgaliojimus patvirtinti arba neatvirtinti teisėjo nusišalinimą, bylos iš esmės nesprendžia, tad nėra pagrindo manyti, kad tam pačiam teisėjui sankcionavus pokalbį pasiklausymą ir sprendus klausimą dėl nušalinimo, taip buvo sudarytos sąlygos bylą išnagrinėti šališkai ir pažeisti asmens teisę į teisingą teismą¹⁸¹.

Baudžiamajame įstatyme taip pat nėra apibrėžta tvarka, kaip sprendžiamas aukštesniojo teismo teisėjui, kuris BPK X dalyje nustatyta tvarka nagrinėja ikiteisminio tyrimo metu proceso dalyvio pateiktą skundą, pareikštas nušalinimas¹⁸². Tačiau šiuo atveju yra aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija, kurioje teismas yra nurodęs, kad proceso dalyviai turi teisę pareikšti nušalinimą aukštesniojo teismo (apygardos teismo, Lietuvos apeliacinio teismo) teisėjui (teisėjams), nagrinėjančiam skundus, paduotus vadovaujantis BPK 130 straipsnio tvarka, vadovaudamiesi BPK 57 ir 59 nustatyta tvarka bei remdamiesi BPK 58 straipsnyje nustatytais pagrindais¹⁸³. Daroma išvada, kad minėta konsultacija gali būti aktuali ne tik proceso dalyviams reiškiant nušalinimą skundą nagrinėjančiam teisėjui, bet ir teisėjui priimant sprendimą nusišalinti nuo skundo nagrinėjimo. Pavyzdžiui Vilniaus apygardos teismas, medžiagoje pagal J.J. skundus, kuriuose pareiškėjas prašo panaikinti apylinkės teismo nutartis ir įpareigoti prokurorą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl 40 teisėjų, kurių tarpe yra minimi 13 šio apygardos teismo teisėjai, galimai padarytos nusikalstamos veikos, nustatė, kad esant tokiai situacijai Vilniaus apygardos teismo teisėjui net neetiška nagrinėti tokius skundus ir vadovaudamasis BPK 57 straipsnio 2 dalimi, 58 straipsnio 1 dalies 4 punktu, 59 straipsnio 1 dalimi nutarė nusišalinti nuo J.J. skundų nagrinėjimo¹⁸⁴. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtoje konsultacijoje pažymėjo, kad nutartys, priimtose dėl pareikšto teisėjui (teisėjams) nušalinimo, kasacine tvarka neskundžiamos. Manytina toks draudimas yra dėl to, kad BPK X dalyje nustatyta tvarka priimtose nutartys yra galutinės ir neskundžiamos¹⁸⁵, todėl šiuo atveju nebelieka galimybės apskusti šio teismo sprendimą, motyvuojant jog nutartis buvo priimta nešališko teismo, kaip tai yra daroma BPK 318 straipsnio nustatyta tvarka.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315/2013.

¹⁸² MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p.96.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 2 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams „Dėl BPK 57,59,336,367, str. taikymo“, Nr. B3-240.

¹⁸⁴ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. vasario 4 d. nutartis byloje 1S-81/2011.

¹⁸⁵ BPK 442 straipsnio 2 dalis.

3.3. Nušalinimo padariniai

Teisiamojo posėdžio pirmininkas, išsprendęs klausimą dėl teisėjui (teismui) pareikšto nušalinimo gali priimti vieną iš dviejų sprendimų:

1. atmesti pareikštą proceso dalyvio nušalinimą teisėjui (teismui) kaip nepagrįstą;
2. tenkinti pareiškimą ir nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo.

Pirmu atveju jokių padarinių baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesui nekyla, byla yra nagrinėjama toliau tokio teismo sudėties, kokiai ji buvo paskirta. Antru atveju, priklausomai nuo to, kiek teisėjų yra nušalinama ir kokiais motyvais, kyla atitinkami teisėjo nušalinimo padariniai. Pirmiausia, jeigu yra nušalinamas vienasmeniškai bylą nagrinėjas teisėjas, teismo pirmininkas, ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas paskiria naują teisėją bylos nagrinėjimui. Jeigu yra pašalinamas vienas ar keli kolegijos narių, ar visa kolegija, teismo pirmininkas, ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas atitinkamai pakeičia teismo sudėtį. Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo V skyrius numato bylą nagrinėjančio teisėjo pakeitimo tvarką, kurioje nurodyta, kad automatinio bylos paskyrimo naujam teisėjui procedūra aprašo nustatyta tvarka atliekama pagal tuos pačius kriterijus, kurie buvo nustatyti ir galiojo pirmojo teisėjo paskyrimo metu, o bylos skyrimas naujam teisėjui naudojantis Bylų skirstymo modulių yra galimas tik suformavus ir patvirtinus teisėjo skyrimo panaikinimo protokolą¹⁸⁶. Visais atvejais bylos nagrinėjimas bus pradėdamas nuo pradžių, skiriant naujai paskirtam teisėjui laiko tinkamai susipažinti su bylos medžiaga.

Esant situacijai, kai visi konkretaus teismo teisėjai dėl nusišalinimų ar pareikštų nušalinimų negali nagrinėti bylos, dėl tikslingumo byla iš vieno teismo gali būti perduota kitam. Šiuo pagrindu bylą perduoti galima tikrai kitam tokios pat pakopos teismui ir tik iki to momento, kol byla dar nepradėta nagrinėti teisiamajame posėdyje¹⁸⁷. Toks pat teisėjo nušalinimo padarinys kyla Lenkijos baudžiamajame procese. Lenkijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 43 straipsnio komentaras nurodo, jog sprendimas dėl nušalinimo gali būti susijęs tik su individualiai nurodytu teisėju, taip pat individualiai nurodytais šio teismo teisėjais, tačiau negali būti susijęs su teismo, kaip institucijos, nušalinimu¹⁸⁸. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas taip pat nenustato proceso dalyviams teisės nušalinti viso teismo.

¹⁸⁶ Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo 16 - 17 straipsniai.

¹⁸⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 368.

¹⁸⁸ GRAJEWSKI JAN; PAPRZYCKI LECH K.; PŁACHTA MICHAŁ *Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1-424: tom .1* Kraków : Zakamycze, 2003, p. 169.

Kadangi BPK nenustato tvarkos, kaip turi būti elgiamasi tuo atveju, kai teisme nebelieka teisėjų, galinčių nagrinėti bylą, o tikslingumo motyvais teismas negali perduoti bylos kitam teismui pats, todėl šiuo atveju yra taikoma BPK 229 straipsnio 2 dalis, kuria vadovaujantis, klausimą dėl bylos perdavimo iš vieno teismo kitam teismui išsprendžia:

1. apygardos teismo, kurio veiklos teritorijoje yra šie teismai, pirmininkas ar šio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, – kai byla perduodama iš vieno apylinkės teismo kitam apylinkės teismui;

2. Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas ar šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, – kai byla perduodama iš vienos apygardos apylinkės teismo kitos apygardos apylinkės teismui arba iš vieno apygardos teismo kitam apygardos teismui.

Perduoti bylą kitam teismui motyvuotu patvarkymu gali nurodytų teismų pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas savo iniciatyva, tiek kitų, tokią teisę turinčių, baudžiamojo proceso subjektų (užbaigusio bylą prokuroro, bylą nagrinėti gavusio teisėjo ar kito proceso dalyvio) argumentuotu prašymu. Toks bylos perdavimas negali būti skundžiamas.

Išvados

1. Teisingumo vykdymas baudžiamojoje byloje reiškia, kad tik teismas, išnagrinėjęs bylą ir nešališkai ištyręs visas bylos aplinkybes, gali priimti galutinį sprendimą procese. Teisė į nešališką teismą yra viena pagrindinių žmogaus teisių, ginamų tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, todėl teismo nešališkumo principo užtikrinimas privalomas bet kuriame baudžiamosios bylos nagrinėjimo etape. Teisėjui kyla pareiga užtikrinti objektyvųjį nešališkumą, atsiribojant nuo bet kokios suinteresuotų bylos baigtimi asmenų daromos įtakos, bei išlikti subjektyviai nešališku, nepriklausomai nuo savo vidinių įsitikinimų, principų ir pažiūrų.
2. Nušalinimo institutas neatsiejamas nuo teisėjo nešališkumo baudžiamajame procese principo, o proceso dalyvių teisė pareikšti nušalinimą įgyvendinama siekiant vienintelio tikslo – kad baudžiamasis procesas vyktų tinkamai bei sąžiningai jų atžvilgiu, todėl dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti sudarytos visos sąlygos įgyvendinti savo teisę į nešališką procesą. Tačiau taip pat svarbu yra užtikrinti, jog proceso dalyviai nepiktnaudžiautų nušalinimo teise, todėl turi būti griežtai laikomasi Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintų teisės normų, reglamentuojančių nušalinimo reiškimo tvarką.
3. Baudžiamojo proceso kodekse nurodytas nebaigtinis teismo nušalinimo pagrindų sąrašas yra visiškai pateisinamas, kadangi atsižvelgiant į įvairias socialines, ekonomines, bei gyvenimiškas situacijas, abejonių dėl teisėjo šališkumo gali lemti labai daug priežasčių. Tačiau proceso dalyviams suteikus teisę pagrįsti nušalinimą ne tik BPK konkrečiai nurodytomis aplinkybėmis, bet ir kitomis aplinkybėmis, kurios kelia abejonių proceso subjekto, svarbu, kad tokie nušalinimai nebūtų „aklai“ tenkinami, o visais atvejais, turi būti atsižvelgta į pareikšto nušalinimo aplinkybių visumą ir pagrįstumą, siejant jas su teisėjo šališkumu konkrečioje byloje.
4. Teisėjas visose baudžiamojo proceso stadijose turi būti nešališkas, todėl vertinti, kad teisėjas, priėmęs nutartį ikiteisminio tyrimo metu ir sprendęs proceso dalyvių skundus, tačiau nepateikęs įrodymų vertinimo ir neišreiškęs pozicijos dėl įtariamojo (kaltinamojo) kaltumo, teismo šios bylos nagrinėjimo metu bus šališkas yra netikslinga. Juo labiau, kad nutartys dėl kardomųjų priemonių skyrimo ir pratęsimo, bei dėl kitų procesinių prievartos priemonių taikymo bylos

teisminio nagrinėjimo metu savo turiniu nesiskiria nuo priimtų ikiteisminio tyrimo metu, todėl pagrįsta yra abejonė dėl tokio nušalinimo pagrindo reglamentavimo.

5. Baudžiamojo proceso metu svarbu išlaikyti pusiausvyrą užtikrinant baudžiamojo proceso principų įgyvendinimą. Nors teisėjo nušalinimo procesas BPK yra reglamentuotas taip, jog užtikrina proceso greitumo principo veikimą, tačiau tuo pačiu jis pažeidžia kitą, ne mažiau svarbų, *nemo esse iudex in sua causa potest* principą. Bylos išnagrinėjimo operatyvumas ir greitumas nebus įgyvendintas, jeigu aukštesnės instancijos teismas pripažins, jog byla buvo išnagrinėta šališko teismo ir grąžins ją nagrinėti iš naujo. Todėl būtina užkirsti kelia tokioms situacijoms, ir įgyvendinant *nemo esse iudex in sua causa potest* ir proceso greitumo principus, nušalinimo klausimo sprendimą perduodant spręsti teismo pirmininkui, teismo pirmininko pavaduotojui, Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui arba jų paskirtam teisėjui.
6. Baudžiamojo proceso kodekso normos, reglamentuojančios teisėjo nušalinimo tvarką nebuvo keistos nuo pat naujojo BPK įsigaliojimo, o kai kurios nuostatos yra perrašytos iš Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, todėl atsižvelgiant į tai, bei į prieštaringą teismų praktiką aiškinant teismo nešališkumo principo užtikrinimą baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, Įstatymų leidėjui, vertėtų dar kartą išnagrinėti teisės normos, įtvirtinančios draudimą teisėjui dalyvauti procese jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje, pagrįstumą, o taip pat vertėtų apsvarstyti galimybę pakeisti BPK normas nustatančias nušalinimų išsprendimų tvarką, atsižvelgiant į CPK normas.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais), *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340;
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308;
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios* 1994, Nr. 46-851, 2006, Nr. 60-2121;
6. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706; 2006, Nr. 82-3254;
7. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtinta Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8;
8. Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašas. Patvirtinta Teisėjų tarybos 2015 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 13P-123-(7.1.2);
9. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987;
10. Visuotinė teisėjo chartija. Priimta Tarptautinės teisėjų asociacijos Centrinės Tarybos 1999 m. lapkričio 17 dieną Taipei (Taivanis) vykusiame susitikime [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/p280/655.html>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių banko įstatymo 37 straipsnio pirmo dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio 1 bei 2 dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio 2 bei 3 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, Nr. 36-915;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių,

- 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25¹, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69¹ ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192;
 4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423;
 5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 105-3318;
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445;
 7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr.689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės

- institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276;
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 57-2552;
 9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708;
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254;
 11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910;
 12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos

teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 23-852;

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 119-6005.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 3(117);
2. BARAK, A. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. *Justitia*, 2005, 3(57), p. 22-29;
3. GODA, G. *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Pirma knyga. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003;
4. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2011;
5. GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas. *Teisė*, 2011, t.78, p.68-92;
6. GODA, G. Teisėjo nepriklausomumas ir atsakomybė. Iš *Teisminės valdžios problemos Lietuvoje*: konferencija, skirta teismų reformos Lietuvoje įgyvendinimo analizei. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997;
7. JARAŠIŪNAS, E., *et al.* *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009;
8. JOČIENĖ, D. Teismų nešališkumo ir nepriklausomumo garantijos Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Teisėjų socialinės garantijos tarptautinių dokumentų požiūriu. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*: antrasis atnaujintas ir papildytas leidimas. „s.l“: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005;
9. JURKA, R., *et al.* *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eurigmas, 2009;

10. JURKA, R.; MELNIČENKO, S.; RANDAKEVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamajame procese*. Vilnius: Eurigmas, 2006;
11. JURKA, R. *Teisė į teisingą teismą. Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos, 2005;
12. KRYŽEVIČIUS, G. Žvilgsnis į teisėjo socialinio vaidmens perspektyvą: svarbesnių problemų apžvalga. *Justitia*, 2011, 1(75), p. 12-18;
13. KŪRIS, E. *Lietuvos Teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011;
14. KŪRIS, P. Lietuva ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. *Justitia*, 1996, 3(3), p. 4-13;
15. LAUŽIKAS, E. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirma dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004;
16. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004;
17. MERKEVIČIUS, R. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 83-99;
18. MERKEVIČIUS, R. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t.76, p. 63-82;
19. MILINIS, A.; BILIUS, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2014;
20. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eurigmas, 2001;
21. ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2010;
22. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004;
23. VALANČIUS, V. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. *Justitia*, 1999, 5-6 (23-24), p. 11-13;
24. VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9); p.54-66;
25. VALICKAS, G. *et al. Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis: monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013;

26. GRAJEWSKI J.; PAPRZYCKI LECH K.; PŁACHTA M. *Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1-424: tom.1* Kraków: Zakamycze, 2003;
27. MONTESQUIEU, CH. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius, Mintis, 2004;
28. ДЕМИЧЕВ А.А, ИСАЕНКОВА О.В. Принципы гражданского процессуального права цовременной России. *Jurisprudencija*, 2008, 2(104), p. 55-63.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1984 m. spalio 22 d. sprendimas *Sramek prieš Austriją* byloje, Nr. 8790/79 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57581>>;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1984 m. spalio 26 d. sprendimas *Piersack prieš Belgiją* byloje, Nr. 8692/79 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57556>>;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1987 m. rugsėjo 14 d. sprendimas *De Cubber prieš Belgiją* byloje, Nr. 9186/80 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57464>>;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 gegužės 25 d. sprendimas *Hauschildt prieš Daniją* byloje, Nr. 10486/83 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57500>>;
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1993 m. vasario 24 d. sprendimas *Fey prieš Austriją* byloje, Nr. 14396/88 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57808>>;
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis prieš Graikiją* byloje, Nr. 13427/87 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57913>>;
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. balandžio 26 d. sprendimas *Prager ir Oberschlick prieš Austriją* byloje, Nr. 15974/90 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>>;
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. birželio 10 d. sprendimas *Pullar prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 22399/93 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57995>>;

9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. vasario 22 d. sprendimas *Bulut prieš Austriją* byloje, Nr. 17358/90 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57971>>;
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1997 m. vasario 25 d. sprendimas *Findlay prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 22107/93 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58016>>;
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. gegužės 20 d. sprendimas *Gautrin ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 38/1997/822/1025–1028 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58166>>;
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Nikolova prieš Bulgariją* byloje, Nr. 31195/96 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58228>>;
13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42095/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58855>>;
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 5 d. sprendimas *Craxi prieš Italiją* byloje, Nr. 34896/97 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60812>>;
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 12 d. sprendimas *Kalogeropoulou ir kiti prieš Graikiją ir Vokietiją* byloje, Nr. 59021/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23539>>;
16. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 17 d. sprendimas *Pescador Valero prieš Ispaniją* byloje, Nr. 62435/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61149>>;
17. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 17 d. sprendimas *Tierce prieš San Marino* byloje, Nr. 69700/01 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61150>>;
18. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas *Naumenko prieš Ukrainą* byloje, Nr. 42023/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61626>>;

19. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. spalio 26 d. sprendimas *Miller ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 45825/99; 45826/99; 45827/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67200>>;
20. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 1 d. sprendimas *Indra prieš Slovakiją* byloje, Nr. 46845/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68114>>;
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. sprendimas *Jasinski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 30865/96 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71747>>;
22. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 15 d. sprendimas *Boldea prieš Rumuniją* byloje, Nr. 19997/02 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79497>>;
23. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. liepos 22 sprendimas *Gomez de Liano y Botella prieš Ispaniją* byloje, Nr. 21369/04 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87548>>;
24. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 9 d. sprendimas *Kinsky prieš Čekiją* byloje, Nr. 42856/06 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109044>>;
25. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 18 d. sprendimas *Falter Zeitschriften GMBH prieš Austriją (No. 2)* byloje, Nr. 3084/07 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113137>>;
26. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. gegužės 25 d. sprendimas *Marguš prieš Kroatiją* byloje, Nr. 4455/10 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144276>>;
27. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. balandžio 30 d. sprendimas *Mitrinovski prieš Buvusią Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* byloje, Nr. 6899/12 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154027>>;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 2 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams „Dėl BPK 57,59,336,367, str. taikymo“, Nr. B3-240;

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 25 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams „Dėl BPK 59 straipsnio taikymo“, Nr. B3-323;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-661/2010;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-674/2011;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2011;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2012;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102/13;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315/2013;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-370/2013;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2013;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2013;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2014;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442/2014;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-495/2014;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2014;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132/2015;

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015;
47. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. vasario 4 d. nutartis byloje IS-81/2011;
48. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2015 m. kovo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-298/2015.

Elektroniniai dokumentai:

1. Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 3 (2002) dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių. [interaktyvus, žiūrėta 2016-03-21] Prieiga per internetą <http://old.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/CCJE_N3.pdf>;
2. Kodeks postępowania karnego [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>>;
3. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 30.03.2016) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481>.

Santrauka

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnis garantuoja asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisę, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teisėjo nešališkumas yra vienas iš esminių žmogaus teisių ir laisvių sąlygų, kuri lemia proceso dalyvių ir visuomenės pasitikėjimą teismu, o asmens teisė į nešališką teismą ginama tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, todėl šiame darbe analizuojama aktuali Lietuvos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika bylose, kuriose buvo išaiškintos aplinkybės, kuriom esant teisėjas (teismas) pripažįstamas pažeidęs nešališkumo principą.

Teisėjo (teismo) nušalinimo institutas neatsiejamas nuo nešališkumo baudžiamajame procese principo, tai viena pagrindinių teisinių priemonių įgyvendinti asmens teisę į nešališką bylos nagrinėjimą. Nušalinimas teismui gali būti pareikštas tik esant pagrįstam pagrindui, todėl darbe išsamiai analizuojami teisėjo nušalinimo pagrindai, kurių sąrašas Baudžiamojo proceso kodekse nėra baigtinis, todėl taip pat siekiama išskirti pagrindines aplinkybes, kurioms esant proceso dalyviai pagrįstai gali suabejoti teismo nešališkumu.

Taip pat analizuojant nušalinimo sampratą, šio instituto paskirtį, taikymo galimybes, siekiama atskleisti, kokie yra teisėjo (teismo) nušalinimo instituto pagrindiniai probleminiai aspektai, kas juos nulemia ir kokius sukelia padarinius.

Summary

Article 31 of the Constitution of the Republic of Lithuania guarantees a person accused of a crime the right to a fair and public hearing by an independent and impartial court. The judge's impartiality is one of the fundamental human rights and freedom, which leads to participants in the process and public confidence in the court, and a person's right to a fair trial protected at both national and international level, so this paper analyzes the relevant Lithuania and the European Court of Human Rights in cases where has clarified the circumstances when judge (the court) is recognized as violating the principle of impartiality.

The judge (court) removal Institute inseparable from fairness in the criminal process, the principle is one of the main legal instruments to implement the individual's right to a fair trial. Disqualification court can be brought only if there is reason for concern, because the work of a detailed analysis of the judge bases listed in the Criminal Procedure Code is not exhaustive, and also to highlight the main circumstances in which the participants can reasonably question the impartiality of the court.

Also, the analysis of the concept of the challenge, the Institute for the purpose of application possibilities to reveal what the judge (court) removal of the Institute the main problematic aspects of what it determines what caused the effects.